

## INHOUD

De dood van een soldaat <i>Jos Bourgeois</i>	p. 3
Wat straatnamen vertellen <i>Carlo Evers</i>	p. 22
Wordt de Normaalschool afgebroken? <i>Leo Spaepen</i>	p. 34
Mededelingen	p. 57

---

Niets uit deze brochure mag overgenomen of gekopieerd worden zonder schriftelijke toestemming van de auteur(s). Iedere auteur blijft verantwoordelijk voor de inhoud van zijn of haar artikel(s).



WERE DI 1960

## DE DOOD VAN EEN SOLDAAT

Jos Bourgeois

Zullen we beginnen met een nostalgisch stukje uit de Were Di van maart 1960, vreemd genoeg geschreven door ‘een jong medewerker’, Miel Verne (geen familie van Jules Verne), ons overigens verder geheel onbekend?

*Wanneer men bezig was met de afbraak en de opruiming van het Fort, hebben vele ouderen filosofisch het hoofd geschud, terwijl ze in zichzelf heel de jongere generatie verfoeiden. Zo'n kunstwerk, om maar te zwijgen van de enorme massa's ratten, muizen, vissen en ongedierte, te zien vernietigen zal voor velen een aanleiding geweest zijn tot het wegpinken van een traan.*

*De verstokte hengelaars van Wijnegem wilden zelfs met een afvaardiging naar de Eerste Minister gaan om te protesteren tegen het dichtgooien van de vest. Er stak wel wat waarheid in hun protest, want het is toch met de hoeveelheid vis dat een volk arm of rijk is, dat de levensstandaard staat of valt. Alles goed en wel, het Fort is één vlakte geworden en de blote plek waar eens het kunstgewrocht stond is nu uitgeroepen tot onderontwikkeld gebied. Zo gaat Wijnegem vooruit!*

*Nu het huis van Nard de Garde is afgebroken spreekt men niet meer van de dorpskom, maar wel van een 'dorpsplak'! 'Maar', zo zegt men, 'dat zal veranderen!' Op het Gemeenteplein zal een building verrijzen die de Empire State Building zal evenaren, ja zelfs zal overtreffen. Zo zal ons dierbaar dorpje toch weer in de gazet komen en wel in koeien van letters. In het gebied van de Broekstraat zal het bestaande constructiebedrijf fantastische uitbreiding nemen, zodat het zelfs zal kunnen concurreren met*

*Krupp en andere buitenlandse reuzenbedrijven. Het kanaal zal breder en dieper gemaakt worden, zodat het zelfs voor schepen van 100.000 ton en méér bevaarbaar zal kunnen zijn, en op de onteigende aanlegplaats bij Van Laer, nabij de brug, zal de grootste haven van Europa verschijnen. Doppers zullen er in Wijnegem niet meer zijn, iedereen zal goed werk hebben en goed verdienen. Zou er toch iemand werkloos worden, dan zou men hem aan het werk zetten door hem de ramen van onze building te laten kuisen. Toekomstdromen? Luchtkastelen? Nee: bittere toekomstige werkelijkheid ...*

Het boven geciteerde stuk is een van die rare maar, ondanks de ongewone fantasie en de betwifelbare argumenteringen ons niet helemaal onsympathieke schrijfsels, die soms in *Were Di* verschenen. In die zin blijft het blad een fenomeen dat niet voor één gat te vangen is.

In 1960 verdwenen uit Wijnegem een paar bekendheden. In april hield den Tist van crèmerie-frituur Multatuli <sup>1</sup> het na 36 jaar voor bekeken. In datzelfde voorjaar ging Nard de Garde (Bernard Van Ginneken) met pensioen. Oorspronkelijk was hij werkzaam geweest als garde-chasse; in 1940 trad hij toe tot het gewone Wijnegemse politiekorps. *Were Di* wijdt aan hem een uitgebreid interview, waarin onze garde merkwaardig genoeg weinig weet te vertellen. Bejaarde lezers zullen zich hem herinneren als een visueel pittoreske figuur die tijdens de zondagse hoogmis in café Onder den Toren jenevertjes stond te drinken, wat hij in uniform eigenlijk niet mocht doen, maar toentertijd was men in ons dorp wel tolerant. Bovendien was de Nard minstens twaalf keer op bedevaart naar Lourdes geweest, en zal men zodoende hierboven dergelijke uitspattinkjes wel door de vingers hebben gezien.

Het moet zijn dat elk politiekorps aan een kleurrijk personage behoefte heeft, want na Bernard Van Ginneken werden de rangen

---

<sup>1</sup> Zie onze bijdrage *De heroïsche jaren van een soldatenblad*, april 2005.

aangevuld door ene Jef Verbiest, wiens esbattementen legendarisch mogen genoemd worden. Jef Verbiest was een wel zeer opvallend soort politieagent <sup>2</sup>.



Niet alleen was hij de beste moppentapper die het Wijnegemse korps ooit gekend had, hij permitteerde zich ook ongeveer alles en kwam daar telkens nog mee weg ook. Zo controleerde hij ooit het verkeer op de plaats waar de Merksemsebaan uitgaaf op de Turnhoutsebaan, en toen het licht groen werd en een lichtjes verstrooide, wat oudere man niet meteen gas gaf, stapte hij naar hem toe met de vraag: "En, vaderke, welk kleurke mag het voor u zijn?". Toevallig was de man in kwestie een hogere officier van de Antwerpse politie. Of het incident voor de carrière van Jef gevolgen heeft gehad, weten we niet. Op een feestje vrat Jef tussen twee sneetjes brood een grote, nog levende huisspin op, een tafereel waarbij naar verluidt een paar meisjes flauw vielen. Aan een meisje dat een minirokje en deftigheidshalve daaronder een panty droeg, stelde Jef ooit voor: "Laat eens een wind, dan vliegen uw schoenen uit!"

Sommige van die verhalen mogen dan al apocrief zijn, hardnekkig zijn ze zeker. Jef werd ook berucht door de feestjes en de speedway-races voor oldtimers die hij organiseerde. In oktober 1988 haalde hij onder de titel *Wijnegem-Verdwijnegem* twee pagina's in het weekblad Humo <sup>3</sup>. Momenteel is hij een bekend cafébaas in Olen (*foto*).

Eveneens met pensioen ging in augustus 1960 de tram 40-40 barré-41 van de lijn Antwerpen-Turnhout. Tot mei 1962 reed er nog een tram op de lijn Antwerpen-Oostmalle. De gele elektrische tram werd vervangen door rood-gele autobussen van de

---

<sup>2</sup> Zie het interview met Karel Dieltiens in *Herinneringen aan Wijnegem* van Carlo Evers en Leo Spaepen.

<sup>3</sup> Zie ook *Herinneringen aan Wijnegem*, interview met Raymond Brems.

Maatschappij der Buurtspoorwegen; van De Lijn was immers nog geen sprake. Met kennelijk enige spijt noteert Were Di dat roken in het nieuwe vervoersvehikel niet meer toegelaten was, wat het op de trambalkons wél was, en dat het ook afgelopen zou zijn met de bordjes *Verboden te spuwen - Défense de cracher*. Vooruitgang: ‘t is inderdaad niet alles, maar alles went.



*Een van de laatste trams in de bocht van het fort.*

Were Di publiceert een verhaal *Wijnegem 1900*, verteld door Sus Van Hoof, uiteraard interessant, maar we kunnen er niet verder op ingaan: deze artikelenreeks gaat over Wijnegem 50 jaar geleden. En de lezer make zich geen zorgen: ook in 1960 werd het geregeld *een frakske kouder of warmer*, bleven *fietsers en brommers tegen elkaar botsen* en *auto's tegen elkaar knotsen*, met of zonder ernstige gevolgen, *onze oudjes bleven kranig* en de jeugdbewegingsjeugd zette voor om het even wat *haar beste beentje voor*, steeds *met schitterend resultaat*, terwijl *Uw onderpastoor* de soldaat-milicien bleef onderhouden over *de rozenkransmaand* en over *het kwaad van vuile praat op de soldatenkamer*.

Er veranderde dus niets in Wijnegem, behalve dan dat er een nieuw gevaar opdook: de parochie had een autootje gekocht en Z.E.H. Pastoor verplichtte zijn onderpastoors Avonts en Gijs te leren autorijden. In december 1960 vraagt Were Di Milacproost E.H. Avonts of het de bedoeling was dat het wagentje als *bots-autoke* zou gebruikt worden. Het aantal blutsen in de carrosserie sprak na enige tijd immers boekdelen.

Wijnegem 1960 speelt zich echter op de eerste plaats niet in ons dorp af, maar in drie niet-Europese continenten.

In het voorjaar van 1960 bereikte een eerste bijdrage van Hilda Geerts de redactie van Were Di <sup>4</sup>. Tijdens de KAJ-Romebedevaart van 1957 had zij met talrijke Zuid-Amerikaanse KAJ'ers kennisgemaakt en gemerkt dat zij met hen bijzonder goed kon opschieten. Daaruit groeide haar interesse om in een Zuid-Amerikaans land sociaal werk te gaan doen. Dat het Chili zou worden, vertelt zij, is louter toeval geweest. Ze ging eerst naar Spanje om de taal te leren en vertrok een jaar later naar Chili, waar ze terecht kwam in Corral en Valdivia, steden in het zuiden van het land.

Were Di noemt dergelijke landen van bestemming nog steeds 'missiegebieden', d.w.z. gebieden waar christelijke zendelingen heidenen gaan bekeren, zieltjes winnen dus. Chili kwam voor die optie niet bepaald in aanmerking. Het was een land met een in hoofdzaak katholieke bevolking en een overwegend stedelijke, conservatief-liberale cultuur, maar waar aan de democratische bewustwording van de werkende klasse nog wel een en ander te doen was. Dus echt iets voor Hilda als lerares snit en naad en als idealistische kajotster. Ze werd er met open armen ontvangen door bisschop Santos van Valdivia en diens medewerkers, en trad

---

<sup>4</sup> Hilda Geerts vertrok naar Chili in het najaar van 1959 en niet einde 1958, zoals we ten onrechte meldden in onze bijdrage van september 2009. Sorry, de verkeerde Were Di geraadpleegd.

in dienst van het CIEP (Centro Inter-parroquial de Educacion Popular).



*Links: Hilda Geerts bij haar vertrek naar Chili in 1959. Rechts: In Valdivia woonde zij boven een kleine bibliotheek (Libreria San Marcos) en een lokaal voor catechese (Instituto de catequesis).*

Haar tweede brief aan Were Di (juni 1960) bevatte al meteen huiveringwekkend nieuws. Op 21-22 mei werd Zuid-Chili getroffen door wat volgens de bekende schaal van Richter met een kracht van 9,5 als grootste aardbeving ooit werd geregistreerd, met een tsunami als gevolg. Het mag een wonder heten dat daarbij slechts 3.000 mensen omkwamen, wat toegeschreven werd aan de omstandigheid dat weinig huizen dicht bij de kust stonden, dat het bovendien zondag was en de meeste gelovigen de mis bijwoonden, en dat kerken doorgaans steviger gebouwd waren dan volkswoningen. Hilda bracht wel een paar dagen door in de openlucht, geen lachje aangezien Valdivia niet bepaald in het tropische gedeelte van Chili ligt, maar zij verbaasde zich over de spontane solidariteit onder de getroffenenen, en over de humor die ze zich over de ramp permitteerden.

In de door de Missie- en Ontwikkelingsgroep Wijnegem in december 1973 uitgegeven brochure resumeert zij zelf haar activiteiten:



- De praktische school voor volksvrouwen, met de bedoeling hen het belang van een meer gevarieerde voeding bij te brengen en hen zich individueel of in groepsverband te leren emanciperen; cursussen voor afgevaardigden van de verscheidene centra, vergelijkbaar met de werking van de Christelijke Vrouwengilde in België, en gericht op algemene vorming en sociale inzet. De vrouwen noemden dit zelf 'onze universiteit'.
- De vormingsschool, waarin jonge vrouwen en moeders ertoe aangezet werden uit hun sociale passiviteit te stappen, hun wereld te verruimen en dit op een zo efficiënt mogelijke wijze te doen.
- De leidstersschool, waarin dit alles dieper uitgewerkt werd.



*Hilda Geerts (tweede van links) leert haar leerlingen van de praktische school hoe ze patronen moeten maken.*

Na twaalf jaar vond Hilda dat ze in de context van haar verantwoordelijkheid zelf aan méér wetenschappelijke vorming toe was en in april 1973 keerde ze naar België terug om in Leuven pedagogie te studeren.

In 1970 had de marxistische intellectueel Salvador Allende Gossens de presidentsverkiezingen gewonnen. Zijn sociaal-eco-

nomische politiek leidde, althans volgens de grote ondernemingen en de rijke burgerij, het land naar de ondergang. Met de steun van de Verenigde Staten deed het Chileense leger iets wat het nog nooit had gedaan: onder de leiding van generaal Augusto Pinochet greep het op 11 september 1973 brutaal de macht. President Allende kwam daarbij om het leven en op al wat links was werd verwoed jacht gemaakt. Men herinnere zich de televisiebeelden uit het voetbalstadion van Santiago, waarin duizenden gevangenen op met barbaarse folteringën gepaard gaande ondervragingen en meestal ook op hun executie wachtten.

Hilda bleef corresponderen met haar voormalige collega's in Valdivia en omstreken. De katholieke sociale organisaties bleken er, als ze zich niet al te links opstelden, redelijk goed af te komen, al werden een aantal als té sociaal-progressief bekend staande priesters vermoord. De Kerk heeft, zij het voorzichtig, de excessen van het nieuwe regime afgekeurd. In boven vernoemde Wijnegemse brochure schrijft Hilda: *De situatie in Chili is de laatste maanden te delicaat om daarover in het openbaar te vertellen*. Vele Chilenen, o.m. bekenden van haar, waren naar het buitenland gevlucht en hun families liepen gevaar.

Begin 1979 keerde ze na haar studie naar haar werkgebied terug, waar inmiddels onder internationale druk het regime enigszins ingebonden had. De hypocriete rol van de VS terzake was daar niet vreemd aan. In 1989 kwam Hilda, ernstig ziek, naar het vaderland terug, waar ze op 4 maart 2005 op 72-jarige leeftijd overleed.

Een ander verhaal is dat van pater René Schyvens. In januari 1925 geboren, was hij in 1943 de drijvende kracht geweest bij de oprichting van de Wijnegemse KSA. Na zijn humaniorastudies trad hij in bij de scheutisten, een congregatie die zich met missionering bezighield. Priester gewijd in het najaar van 1951, vertrok hij kort daarop naar Japan.

In juli 1960 kwam hij voor een vakantie van enkele maanden naar België terug, en in vier afleveringen van *Were Di* vertelt hij onder de titel *Nihon dajori* (Nieuws uit Japan) over land en volk waar hij werkzaam is.



*René Schyvens bij zijn priesterwijding in 1951.*

Japan is een eilandenrijk dat zich van noord tot zuid over zowat 3.000 kilometer uitstrekt en in 1951 ongeveer 90 miljoen inwoners telde <sup>5</sup>, die hebben leren leven met voortdurende aardbevingen en vulkaanuitbarstingen. Japanners worden gemiddeld 80 jaar oud, als zij tenminste niet in een wereldoorlog betrokken raken. De Japanse arbeider is toegewijd, maar verdient weinig. Hij houdt van sporten zoals sumoworstelen of judo, en is sinds de jaren twintig verzot op het Amerikaanse baseball. Na de nederlaag in 1945 is op het materiële leven de Amerikaanse invloed nog sterk toegenomen. 99% van de bevolking is geletterd, een percentage dat tot de wereldtoppen behoort, en dit ondanks het aartsmoeilijke schrift, dat uit duizenden ideogrammen bestaat, die zij overigens tweeduizend jaar geleden van de Chinezen

---

<sup>5</sup> Thans zijn het er minstens 40 miljoen meer.

hebben overgenomen. Voor wie van exotica houdt vertelt Schyvens dat de Japanse duizendpoten 20 tot 30 cm lang worden en uiterst venijnig bijten kunnen. In zijn verhaal last de pater voor de aardigheid een weesgegroetje in het Japans in.

Wij van de KSA hadden in de zomer van 1960 een interessante en qua duur flink uit de hand gelopen gespreksavond met Schyvens, die een gezellige praatvaar bleek en geen pint uit de weg ging. Die avond en halve nacht ging het vooral over de geschiedenis, de militaire avonturen en de religieuze begrippen van Japan. Het land had een beschaving van vijftientig eeuwen achter zich, had in de zeeoorlog van 1895 China verpletterd, Rusland in 1905 te land en ter zee verslagen, en na de Duitse nederlaag in 1918 middels een mandaat van de Volkerenbond de halve Stille Oceaan in de wacht gesleept. De moderne industriële samenleving wilde méér, versta China, Zuid-Oost-Azië en vooral de petroleum van Nederlands-Indië. Op 6 december 1941 bombardeerde de Japanse luchtmacht de in Pearl Harbour (Hawaiï) voor anker liggende Amerikaanse vloot. Men kent de gevolgen: vier jaar oorlog met de geallieerden, meer dan een miljoen dode soldaten en burgers, atoombommen op Hiroshima en Nagasaki. Thans is Japan opnieuw een economische wereldmacht: overal gebruikt men zakjapanners, rijdt men in Japanse auto's en kijkt men op Japanse tv's televisie. Ook in de ruimtevaart is het land een speler van formaat aan het worden. Onbetekenend kan men het dus niet noemen.

Rekening houdend met het feit dat godsdienst in het Verre Oosten een geheel ander begrip is dan in het Westen, kan men stellen dat bekering van Japanners tot het katholicisme onbegonnen werk is. De nationale godsdienst van Japan, als men die zo noemen wil, is het shintoïsme, de cultus van de voorouders, bij uitbreiding die van het vaderland. In de loop van een lange geschiedenis is de keizer (de 'tenno') daarvan de incarnatie geworden, wat in tegenstelling tot wat men vaak denkt, niet betekent dat hij zélf

god is of dat hij een formele politieke rol speelt. Keizer Hirohito zat zijn kabinetsraad voor, maar deed daar nooit zijn mond open. Na de atoombomaanvallen heeft hij dat voor het eerst wél gedaan. De militaire top, tot dan toe de échte machthebbers, boog het hoofd, Japan capituleerde voor de geallieerden, Zijne Majesteit bleef tot zijn overlijden in 1989 nog 44 jaar lang Zijne Majesteit, en Japan werd een liberale parlementaire democratie.



*René Schyvens op stap met enkele van zijn schoolkinderen.*

Er zijn vele boeddhisten in Japan, maar ook hier geldt weer: Boeddha was geen god, maar een filosoof. In China vindt men trouwens hetzelfde fenomeen. Taoïsten houden de voorouders in ere, confucionisten volgen de filosoof Kung-Fung-Tse <sup>6</sup>. Ontwikkelde Japanners tonen, volgens Pater Schyvens, vaak wel interesse voor Westerse religies met een persoonlijke god, maar daar blijft het meestal bij. Missie, zending, kan dan ook niet méér betekenen dan een poging tot dialoog. Zieltjes winnen is zodoende geen prioriteit. Er zijn in Japan ongeveer 300.000 katholieken ('katoriki', de Japanse taal kent geen L), een te verwaarlozen

---

<sup>6</sup> Kung-Fung-Tse: beter bekend onder zijn gelatiniseerde naam: Confucius.

aantal. Schyvens vindt in dit alles geen reden om niet als missionaris naar ginder te gaan.

René Schyvens heeft Engels onderwezen in een rijksschool en Japans aan missiebroeders die de taal nog niet helemaal machtig waren. Verder leidde hij een lagere school voor katorieke en niet-katorieke kinderen in Kurayoshi en voelde hij zich met hen Jap. Vandaag is de hoogbejaarde Wijnegemnaar nog altijd pastoor van een parochie in Kurayoshi.

In het voorjaar van 1959 kwam onze Afrikaanse kolonie in beroering door zware rellen in Leopoldstad, die in de kortste keren leidden tot onderhandelingen met zwarte politici-in-spe en een half jaar later tot het principiële besluit het land zo vlug mogelijk de onafhankelijkheid (l'indépendance, in het Congolese jargon de 'dipenda') toe te kennen. Als er één kolonie in Afrika politiek op zelfstandigheid slecht voorbereid was, dan was dat wel Belgisch-Congo. Desalniettemin werd die onafhankelijkheid een feit op 30 juni 1960. Koning Boudewijn vereerde de jonge natie met zijn hoge aanwezigheid, voelde zich na zijn toespraak waarin hij het beschavingswerk van zijn voorzaat Leopold II in de bloemetjes had gezet, zwaar beledigd door het agressieve antwoord van kersverse premier Patrice Lumumba en keerde bleek en ontzet naar Brussel terug. Chaos en verval volgden en zijn in de daaropvolgende halve eeuw nooit meer weggeweest.

Wat er aan de hand was: Congo, tachtig keer zo groot als België, bestond uit honderden volkeren met als enige vormen van eenheid een gebrekkige kennis van het Frans en een oppervlakkige christianisatie. Zij konden verder elkaars bloed wel drinken en hadden er geen benul van hoe een parlementaire democratie hoorde te functioneren. Anderzijds barstte het land van de natuurlijke en minerale rijkdommen, waar uiteraard de rest van de wereld op aasde. Zelfvoldane Belgische politici mochten dan wel verklaren dat in de voormalige kolonie alles in kannen en kruiken

was, maar niets bleek minder waar. Enkele dagen na de feestelijkheden ontplofte Congo als een kernbom.

Weliswaar had België voorzien in een minimale militaire aanwezigheid waar die nodig mocht blijken. De blanke omkadering van de Congolese 'Force Publique' was nog ter plekke, en voorallevallevoor werden inderhaast nog een paar contingenten Belgische soldaten, meestal soldaten-miliciens, aangevoerd. Een geregelde correspondent van Were Di, korporaal René Florus, vertelt daarover:

*Hier is dan mijn eerste brief uit de verre Kongo (Kamina, 2 juni 1960). Op 13 mei kwam het bericht dat we moesten vertrekken. In de kazerne Rolin kregen we onze tropenuitrusting. Maandag daarop vertrok van Zaventem, na een afscheidsgroet van een paar generaals en van de minister van landsverdediging Gilson, het eerste peloton met een DC-6. Tot boven Parijs hadden we slecht weer, maar een paar regenbuien van boven te zien heeft toch wel iets speciaals. Na een avondmaal dat smaakte en voortreffelijk werd opgediend door mooie air-hostessen landden we voor de eerste keer in Tripoli, Libië, in Noord-Afrika. Daar was het al warm en al was het reeds nacht wees de thermometer 25°. Na het nemen van een verfrissing stegen we weer op en vlogen verder naar Fort-Lamy in Tsjaad.*

*Tijdens deze trip, die ongeveer 5 uur duurde, sliep iedereen, behalve de vliegtuigbemanning natuurlijk. Enige tijd later vertrokken we opnieuw en om 9.30 u overvlogen we de Kongostroom en om 10.20 u de Evenaar. Om 13 u ten slotte stonden we aan de grond in Kamina, Katanga.*

*Camions brachten ons naar de kazerne, die er eerder als een reeks mooie villaatjes uitzag: zeer proper ingericht, met goede bedden en grote kasten ter onzer beschikking. Op elke kamer is er radiodistributie. In de cantines is er bier te krijgen, dat "Kasai" of 'Simba' heet, maar wel lekker smaakt. Er is zelfs een cinema en een zwembad. De temperatuur is draaglijk, behalve 's middags,*

*dan is het tussen 12 en 16 u gloeiend heet. Er is een bosbrand in de buurt geweest, maar de zwarten zeggen: 't is vanzelf begonnen, 't zal vanzelf ook weer uitdoven.*



*René Florus bij zijn vertrek naar Congo, mei 1960.*

*Een dag of zo later beginnen, na het aankomen van de derde groep van onze compagnie, de dagelijkse oefeningen: hoe we hier de orde moeten handhaven. Vreemd is hier dat de zon om 18 u 's namiddags begint onder te gaan en dat het nog geen kwartier later pikdonker is. Volgens onze commandant zouden we hier nog drie weken blijven, om dan in Elisabethstad de dienst te beginnen. Enfin, we zien wel.*

**Brief uit Elisabethstad, 14 juli 1960:**

*Ik schrijf hier op 14 juli, maar wanneer u het zult lezen weet ik niet. De post naar België is een probleem. Ik moet wachten tot*



*een blanke die ik ken en die op het punt staat naar België te vluchten mijn brief mee wil nemen. Hier is het nog kalm, maar de politie en militairen houden dagelijks een stuk of honderd zwarten aan die aan het plunderen zijn. Die negers denken dat het na de onafhankelijkheid uit is met werken, dat de huizen, meubelen, auto's, ja zelfs de vrouwen van de blanken dan van hun zullen zijn. De 'Force Publique' is machteloos, is trouwens zelf in opstand gekomen en gehoorzamen hun blanke superieuren niet meer. Voor zover dat ging hebben wij trouwens hun wapens afgenomen. De straten liggen vol met uitgebrande auto's en in stukken geslagen huisraad. Dat wilt de onafhankelijkheid, en dat gaat nog erger tekeer dan wilden! Het is hier wel een avontuurlijk leven, wij hebben nog munitie met hopen, maar hoe het allemaal zal aflopen is nog de vraag. Verder de beste groeten van René Florus, korporaal s.m.*

Brief uit Elisabethstad, juli augustus 1960:

*Een onvergetelijke dag: Na verscheidene keren alarm meege- maakt te hebben was het weer zover. Munitie, kogels en granaten, werden uitgedeeld. Het bevel luidde: Het kamp van de Force Publique bij Kolwezi is in opstand gekomen en ze weigeren hun wapens in te leveren. Wij moesten hen gaan ontwapenen. Per vliegtuig begaven wij ons naar Kolwezi, dan verder per camion naar het F.P.-kamp. Er was ook sprake van een aanval uit de lucht, mochten wij falen. Terwijl wij ons opstelden namen de F.P.-soldaten een sergeant van ons en twee soldaten gevangen. Daarna openden zij het vuur op ons. Ons bevel luidde: 'Vuren om te doden!' Na geruime tijd tegenvuur raakten enkele van onze automatische wapens defect. Een korporaal zet zich in om de wapens te herstellen maar geeft zich daarbij bloot. Hij wordt doodgeschoten. Wij proberen nog een aanval met granaten in de hand. Dan horen wij vliegtuigen die onze stelling overvliegen en de tegenstander met hun boordwapens bestoken. Het duurde geruime tijd (minstens drie aanvallen van onze luchtmacht) voor*

*de opstandige Force Publique zich overgaf. Het hele gevecht had vijf uur in beslag genomen. Wij waren zeer onder de indruk dat daar een van onze kameraden bij gesneuveld was. 22 juli 1960: inderdaad een dag om nooit te vergeten.*

In oktober 1960 komt s.m. René Florus naar België terug. Hij schrijft nog wel méér interessants over Congo, maar dit allemaal te vertellen zou ons te ver leiden. Geïnteresseerde lezers kunnen bij hem terecht, we hebben zijn adres.

Wie minder geluk had dan René Florus was s.m. John Van Roey, in de jaren vijftig KSA'er, daarna jongkajotter. In het begin van 1960 was hij soldaat-milicien en eind juni 1960 werd hij met zijn peloton naar Congo gestuurd. Op donderdag 21 juli 1960 meldde Were Di:

*Met ontzetting vernemen wij dat soldaat-milicien John Van Roey bij de vreselijke vliegtuigramp in Kongo om het leven is gekomen. Een aalmoezenier komt het droeve nieuws aan de nabestaanden overmaken.*



*John Van Roey (1940-1960).*

En op zaterdag 30 juli:

*De Wijnegemse parochiekerk is bomvol gelopen om de zieledienst voor wijlen John Van Roey bij te wonen. De eigenlijke lijkdienst zal plaatshebben wanneer het stoffelijk overschot is gerepatrieerd.*

Wat was er precies gebeurd? In een radio- en tv-programmablad van voorjaar 1998 vertelt ene Henri Vanstreels, oud-militair, bijna achtendertig jaar later het verhaal. Zijn team, dat behoorde tot de tiende wing van de luchtmachtbasis van Kleine-Brogel, vertrok op zondag 17 juli 1960 met een peloton soldaten-miliciens naar het pas onafhankelijk geworden Congo. De bedoeling was om in de woelige regio's vooral de daar nog aanwezige Belgen te beschermen en zo nodig te evacueren. De miliciens waren allemaal jonge twintigers, die met dit soort operaties weinig ervaring hadden. De vlucht ging via Algiers en Fort-Lamy en had als eindbestemming Usumbura (thans Bujumbura) in het toen nog Belgische mandaatgebied Ruanda-Urundi (thans de republieken Rwanda en Burundi). Een dag later vertrokken de militairen met het enige daar op dat ogenblik beschikbare vliegtuig, een verouderde Flying Boxcar van de Belgische luchtmacht, naar Bunia bij het Albertmeer in het noordoosten van Congo. Het zou er nooit arriveren.

Met 46 over te vliegen manschappen en hun uitrusting was het toestel eigenlijk overladen. Het raakte met moeite de lucht in. Onderweg merkte een van de passagiers dat de rechtermotor van het vliegtuig was uitgevallen. Daar maakten de mannen eerst grapjes over, genre: "Die aan uwe kant is in slaap gevallen zeker?", maar niemand vond het nodig de piloten te waarschuwen. Veel zin had dat trouwens niet meer, want een minuut of zo nadien kwam het vliegtuig in een zijwaartse duikvlucht terecht, knalde in de buurt van het Kivumeer tegen een bergwand aan, brak in stukken en schoot in brand. Uit de krantenberichten van 20-21 juli kreeg men de indruk dat niemand de ramp had overleefd. Bovenstaand relaas vertelt dat er in eerste instantie tien

personen uit de wrakstukken werden gehaald, van wie er in het ziekenhuis van Goma zes aan hun blessures bezweken. Er waren dus vier overlevenden. Wijnegemnaar John Van Roey, die iets minder dan twee maanden later twintig zou zijn geworden, was daar niet bij.

Were Di, zaterdag 27 augustus 1960:

### *DE LAATSTE TOCHT VAN JOHN VAN ROEY.*

*Het is 10.21 u, wanneer een vrachtwagen van het leger komt aangereden. Soldaten groeten met hun wapens. Onze diep-betreurde John is weer in eigen gemeente. Een lange optocht trekt door het dorp. Kajotters dragen bloemenkransen, talrijke organisaties begeleiden met hun vaandels John naar zijn uitvaartdienst.*



*John Van Roey werd met militaire eer ten grave gedragen.*

*Even over elven arriveert de droeve stoet bij de kerk. De rouwmis wordt opgedragen door Z.E.H. Pastoor, bijgestaan door de*

*EE.HH. onderpastoors Avonts en Gijs. Tijdens de consecratie presenteren militairen het geweer.*

Zelf pas twintig, zijn we nooit eerder zo aangegrepen geweest als toen de lijkkest van onze kameraad de kerk uit werd gedragen, terwijl (wijlen) koster Peeraer op het kerkorgel een daverende Brabançonne vertolkte en (ook reeds wijlen) luchtmachtofficier Frans Knuysen als een boog gespannen staand het militaire saluut bracht. We vroegen ons af waarom wij anderhalf decennium tevoren zonder kleerscheuren een wereldoorlog en de V-bommen-tijd hadden overleefd, en waarom John in het post-koloniale gerommel door een dom ongeval het leven moest laten. Een vraag waarop nooit een antwoord zal komen. Gods wilsbeschikking, of hebben wij gewoon mazzel gehad?

Were Di:

*Traagjes wordt de lijkkest naar het kerkhof gedragen, waar talloze mensen John een laatste kruisje meegeven. Zo rust nu onze vriend in eigen grond, wat voor de diepbedroefde ouders, broers, zusters, familieleden en Johns verloofde een troost zal zijn. Langs deze weg biedt Were Di aan allen zijn christelijke deelneming. Rust zacht, John.*

# WAT STRAATNAMEN VERTELLEN

## (A-B)

Carlo Evers

De studie van straatnamen (de hodonymie) leert ons dikwijls iets over het verleden, en daarom is ze heemkundig gezien interessant. Vele straatnamen zijn toponiemen: ze vertellen hoe een bepaalde plaats er in vroegere tijden uitzag, bijvoorbeeld op het gebied van bodemgesteldheid (Zandstraat), reliëf (Bergenstraat), begroeiing (Dorenboslaan), of ze wijzen op nabijheid van water (Blikstraat) of van een bouwwerk (Molendreef) of op nog andere kenmerken van een plaats (Bijlweg). Maar niet altijd gaat het om echte toponiemen. Zo zijn namen van bomen, bloemen of vogels zijn niet noodzakelijk geïnspireerd op ter plaatse aanwezige fauna en flora, maar ze worden soms gewoon gekozen omdat ze een landelijke sfeer oproepen.

Voor persoonsnamen (antroponiemen) geldt ongeveer hetzelfde. Tussen Rodenbach en Wijnegem is er bijvoorbeeld geen verband, behalve dat een bepaalde straat toevallig honderd jaar na zijn geboorte werd aangelegd. Maar meestal herinneren zulke namen ons aan verdienstelijke figuren uit de plaatselijke geschiedenis, en in die zin zijn ze heemkundig weer wel interessant.

In verschillende afleveringen zullen we trachten de oorsprong en de betekenis van de Wijnegemse straatnamen te achterhalen, en hier en daar ook enkele historische of andere wetenswaardigheden over de straat vermelden.

### **Acacialaan**

Het college besliste op 8 november 1961 *de nieuw ontworpen straat tussen de Turnhoutsebaan, het Marktpllein, de Eikenlaan en Wommelgemsteenweg en uitgevende op deze laatste, de naam 'Acacialaan' te geven.*

De acacia is een genus uit de onderfamilie mimosoideae, een onderfamilie van de vlinderbloemen. Alle soorten zijn houtig. Zij hebben vaak samengestelde bladeren. De acacia heeft vele lange dorens die overal uit de zich wijd uitspreidende takken steken. De boom kan 6 tot 8 meter hoog worden, maar komt vaak ook slechts als struik voor. Onder de ruwe zwarte schors zit erg hard, fijn generfd en massief hout dat goed tegen insecten bestand is. Hij heeft zachte, geveerde blaadjes, gele bloemen en gebogen, spits toelopende peulvormige vruchten.

De Acacialaan is een doodlopende straat. Het is ook de enige straat in Wijnegem waarvan de huizen doorlopend genummerd zijn.

(Archief gemeente Wijnegem, collegebesluiten 1961)  
( [www.nl.wikipedia.org/wiki/acacia](http://www.nl.wikipedia.org/wiki/acacia))

## **Albertkanaalbaan**

Het college besliste op 27 juni 1934 *het gedeelte tussen brug 37 en 38, de verbinding tussen de nieuwe viaduct en de steenweg op Oelegem, de benaming 'Albertkanaalbaan' te geven.*

En op 3 maart 1936: *De nieuw aangelegde baan noordkant der vaart vertrekkende van de Noorderlaan te Antwerpen zal op het grondgebied Wijnegem 'Albertkanaalbaan' genoemd worden.*

Zij volgt het Albertkanaal tot in Schoten, waar de naam achter-eenvolgens verandert in Wijnegembaan, Hoogmolendijk, Metro-poolstraat en Vaartkaai, om te eindigen aan het Straatsburgdok in de Antwerpse haven. Aan de andere kant verandert haar naam in Het Sas aan de brug van de Turnhoutsebaan. Zijstraten zijn de Groenstraat en de Broekstraat.

De Albertkanaalbaan wordt momenteel, anno 2010, verlegd voor de verbreding van het kanaal (voor de bouw van een wachtdok voor de binnenscheepvaart). Deze werkzaamheden vinden plaats tussen de Groenstraat en de ijzeren boogbrug van de Houtlaan.

(Archief gemeente Wijnegem, collegebesluiten 1932-1935)

(Archief gemeente Wijnegem, collegebesluiten 1935-1938)

## Albrecht Rodenbachlaan

Het college besliste op 4 september 1956 (in het Rodenbachjaar) *de verkeersweg voorzien op het bijzonder plan van aanleg nr. 3 - beplant met kastanjabomen en een verbinding gevende tussen de Turnhoutsebaan aan Fort I en de Schijnbeemdenlaan - ten kadaster nog bekend sectie B nr. 29 a, de benaming te geven van 'Albrecht Rodenbachlaan'*. Deze straat vormt de verbinding tussen de Schijnbeemdenlaan en de Dorenboslaan.

Albrecht Rodenbach werd in 1856 geboren te Roeselare en overleed in zijn geboortestad in 1880. Hij stamde uit een welgestelde burgerfamilie, afkomstig uit Andernach in het Duitse Rijnland.



*Het standbeeld van Albrecht Rodenbach te Roeselare.*

In het Klein Seminarie van Roeselare werd zijn Vlaamsgezindheid gewekt onder invloed van priester-leraar Hugo Verriest. Op een schoolfeest weigerden de leerlingen Franse liederen te zingen en zongen zij het door Rodenbach geschreven lied 'Nu het lied der



Vlaamse zonen' met de bekende strijdkreet *Vliegt de blauwvoet, storm op zee!* Na zijn middelbare studies ging hij rechten studeren in Leuven. Met enkele studiegenoten richtte hij het Algemeen Vlaams Studentenverbond op. Via het tijdschrift *Het Pennoen* werden Rodenbachs romantische gedichten en het gedachtegoed van de 'blauwvoeterie' verspreid. De voornaamste doelstellingen van die beweging waren de vernederlandsing van het onderwijs en gelijke rechten voor de Vlamingen.

De ideologie van Rodenbach was sterk beïnvloed door Gezelle en Conscience. Vanaf 1878-79 onderhield hij nauwe contacten met de Vlaamse liberalen Max Rooses en Jan van Beers, wat binnen de katholieke studentenbeweging niet werd geapprecieerd.

(Archief gemeente Wijnegem, collegebesluiten 1956)  
([www.users.telenet.be/louis.jacobs/Rodenbach.htm](http://www.users.telenet.be/louis.jacobs/Rodenbach.htm))

## **Baron de Grubenlaan**

In de gemeenteraad van 20 april 2009 werd beslist om een reeds bestaande betonweg in het nieuwe industrieterrein 'Den Hoek nr. 2' de naam 'Baron de Grubenlaan' te geven. Deze straat vertrekt aan de Merksemsebaan en loopt dood op het Albertkanaal. Aan de al bestaande weg stond vroeger de 17de-eeuwse hoeve Ter Venne. Zijstraten van de Baron de Grubenlaan zijn de Willem van Halmalelaan en de Simon de Heuvellaan.

De straat dankt haar naam aan de familie de Gruben, momenteel eigenaar van het kasteel Bijckhove. Dit kasteeltje of hof van plaisantie is gelegen aan de Merksemsebaan, vlakbij de grens met Deurne. De familie de Gruben is oorspronkelijk afkomstig uit Duitsland. Door het huwelijk van baron Charles de Gruben met Euphrasie du Bois kwam het kasteel met bijbehorende eigendommen in bezit van de familie de Gruben. Charles de Gruben werd geboren te Brussel in 1833 en overleed te Wijnegem in 1900. De familie de Gruben-van Havre was de laatste eigenaar van de gronden waar nu het nieuwe industrieterrein ontstaat.

(P. Arren, *Van Kasteel naar kasteel*, deel VII, uitg. Hobonia, 1997)

## Begonialaan

Collegezitting van 17 september 1930: *De nieuwe straat, vertrekkende aan het nieuwe plein, behorende tot de Ridder van Havrelaan, op het plan gemerkt straat B, en eindigende aan het St.-Sebastiaansplein, zal worden genoemd: 'Dokter Gorisstraat'.* Dokter Ludovicus Goris was burgemeester van Wijnegem van 1844 tot 1848. Hij overleed te Wijnegem in 1865. Deze benaming werd gewijzigd door een collegebesluit van 17 augustus 1959: *Voor de verbinding tussen de Ridder Gustaaf van Havrelaan en de Merksemsebaan (Sint-Sebastiaansplaats): Begonialaan.*

De begonia is een geslacht uit de begoniafamilie (begoniaceae). Er zijn meer dan duizend soorten. De begonia is daarmee een van de omvangrijkste geslachten uit de plantenwereld. Begonia's hebben vrouwelijke en mannelijke bloemen. De vrouwelijke zijn herkenbaar aan de driehoekige verdikking onder de bloemen (het vruchtbeginsel). De naam werd gegeven ter ere van Michel Bégon, een voormalige gouverneur van de Franse kolonie Haïti.

([www.nl.wikipedia.org/wiki/begonia](http://www.nl.wikipedia.org/wiki/begonia))

(Archief gemeente Wijnegem, collegebesluiten 1930 en 1959)

## Bergenstraat

Op 18de-eeuwse kaarten staat het toponiem 'de Bergen' vermeld. Dit gebied strekte zich uit tussen de huidige Merksemsebaan, Zandstraat-Beukenlaan en Vaartdijk. Het was vlakbij de vroegere, middeleeuwse dorpskern gelegen.

De naam zelf duidt op een zanderig, zacht glooiend landschap met duinen. In de Bergen lagen vooral droge gronden, beplant met heide. Men kan het vroegere landschap vergelijken met de nog op enkele plaatsen in de Voorkempen aanwezige, heuvelachtige bos- of heidegronden. Zo kennen we nog 'Schilde Bergen' vlakbij de grens met Wijnegem. In de 16de en 17de eeuw was het kerkhof vlakbij de Bergen gelegen, daar waar nu nog een rij lindebomen staat op het samenkomen van de Zandstraat en de Beukenlaan. Het is trouwens het hoogste punt van Wijnegem. Tussen 1910 en

1912 werden deze gronden afgegraven en werd het zand gebruikt om het kerkhof op te hogen.

De Bergenstraat verbindt de Merksemsebaan met de Schoolstraat. Ze wordt doorkruist door de Veldstraat. De hoofdingang van de gemeenteschool ligt aan de hoek met Schoolstraat.

(Archief Heemkring, Wijnegemse toponiemen)

(Archief Heemkring, kaart 'Casteel ende Graefschappe van Wijneghem', P. Stijnen 1742)

## **Beukenlaan**

Het college besliste op 20 februari 1936 volgende straatnaam te veranderen: *De Lange Zandstraat, vanaf de Merxemsche baan tot aan het verbindingspunt met de Zandstraat, in 'Beukenlaan'.*

Deze vroegere zandweg was omzoomd met rode beukenbomen. De straat verbindt de Merksemsebaan met de Vaartdijk via het laatste stuk van de Zandstraat. De huidige Beukenlaan heette, zoals het bovenstaande besluit zegt, vroeger 'Lange Zandstraat' en was een van de oudste straten van Wijnegem. De eerste dorpskern lag hier. Waar een rij beukenbomen in het veld loopt lag vroeger het kerkhof.

De beuk (*fagus sylvatica*) is een plant uit de napjesdragersfamilie. Het is een van nature in Europa voorkomende boom. Een beuk kan tot 46 meter hoog worden. Het blad is veernervig, glad en grijs, licht gegolfd en licht glanzend. De plant is eenhuizig; er zijn dus mannelijke en vrouwelijke bloemen aan eenzelfde boom. De bestuiving vindt plaats door de wind. De beukenootjes worden omsloten door een napje, dat gevormd wordt door vrucht- en schutbladen. In elk napje zitten twee nootjes.

([www.nl.wikipedia.org/wiki/beuk](http://www.nl.wikipedia.org/wiki/beuk))

(Archief gemeente Wijnegem, collegebesluiten 1935-1938)

## **Bijkhoevelaan**

De gemeenteraad keurde de nieuwe straatnaam goed in oktober 1975. Deze straat, gelegen in het industriegebied Den Hoek, verwijst naar het nabijgelegen 17de-eeuwse kasteel Bijckhove, nu

eigendom van de familie de Gruben. Het kasteel (*foto*) ligt aan de Merksemsebaan nr. 280 in Wijnegem, nabij de Hoogmolenbrug en op ca. 8 km van Antwerpen.



Het ligt vlakbij de grens met Deurne en omdat een deel van het eigendom eertijds onder Deurne viel, staat het soms onder Deurne vermeld. Het kasteel had in het verleden andere namen, zoals Musschenhof, Hof van Halmale, Badickhoven en Ambtsmanhoeve. De eerste eigenaar die we bij zijn naam kennen was Willem van Halmale (eerste helft 16de eeuw). Een verkoopsakte uit 1642 beschrijft het goed

als volgt:

*... eene groote steenen huysinghe van plaisantie metten thoren, rontsomme omwatert, metten poorten, bogaerden, cruythoven, met eene hoeve daerby ende neffens liggende, met huysinghe, schuere, stalle ende veel schoone plaisantien van eycken onder Deurne ende Wijneghem in de Broeckstraete, geheeten Beyckhoven oft des Amptmanshoeve, groot 46 bunder met nog eene thiende onder beyde parochien ...*

Na tal van erflatingen en verkopen kwam kasteel Bijckhove in 1830 in handen van de familie du Bois. Euphrasie du Bois huwde in 1855 met baron Charles de Gruben, waardoor deze laatste familie in bezit kwam van het domein.

(P. Arren, Van kasteel naar kasteel, deel VII, uitg. Hobonia, 1997)

(J. Wuyts, Enkele grepen uit de geschiedenis van Wijnegem, Wijnegem, 1953)

## Bijlweg

Deze korte straat werd vroeger ook Peter Benoitstraat geheten. In de gemeenteraadszitting van 27 februari 1984 kreeg deze verbindingsweg tussen de Jozef Nauwelaertsstraat en de Frans Van Schevensteenstraat de naam 'Bijlweg'.

De benaming 'Bijl' komt voort uit het perceel dat we terugvinden op een kaart uit 1742, getekend door landmeter P. Stijnen. Het perceel had de vorm van een grote bijl en heette toen 'de Beyle' of ook 'het Bijlstuk'.

De oudste benaming van dit perceel vinden we in een verkoopakte van 16 mei 1555: *Ontfanck in graene onder Wijneghem (...) verhuert aen Baeten Aerts een stuck lants geheeten het bijtien opt het wijvelt, noch een 1/2B opt ruggevelt ten eijnde der voersten hagen naest Wijneghem te vooren gebruijckt bij (...) Chasteijn.*

En in 1603 : *Vande landen tot Wijnegem gelegen eertijts tsaemen verhuert geweest zijnde aen Jan Jacops ende Naenken Vloetberchs in quantiteit van ... (niet ingevuld) bunderen verhuert aen Balten Aerts een stuck landts geheeten het Bijlken gelegen opt Wijvelt ende noch een half bunder opt Ruggevelt theijnde der Wersaen haege naest Wijnegem te vooren gebruijckt bij Claude Chastrijn tsaemen eenen termijn van vier jaeren innegegaen Bamisse 1602 tegens drij veertelen.* (Rentmeesterboeken van de abdij van Villers).

(Abdijarchief Trappisten Westmalle, Handschriften H44, jaren 1602-1603)

(Archief Heemkring, kaart 'Casteel ende Graefschappe van Wijneghem', P. Stijnen 1742)

(Stadsarchief Antwerpen, SR 254 HS 45)

## Blikstraat

De huidige Blikstraat heeft als zijstraten: Oud Sluisstraat, Simon de Heuvellaan en Willem van Halmalelaan. Zij begint aan de Houtlaan en loopt zo tot tegen de Kleine Schijn.

Het woord 'blik' is een oude benaming voor een ven in de heide, meestal in een turfheide, ontstaan door het afgraven en winnen

van turf. Toponiemen waarin het woord 'blick' voorkomt vinden we reeds in de 16de eeuw. Op de plaats waar de Blickstraat ligt, vinden we op de kaart van landmeter Stijnen (1742) een perceel 'het Blickstuck'. Daarnaast vinden we volgende vermeldingen:

\* 1714: *Blickstuck sijnde saylant achter het vorste stuck geleghen.* Het was een stuk grond aan den Draaiboom, groot ongeveer 3 bunder. ([www.historietilburg.nl/tbr/PDFDeel%2011%](http://www.historietilburg.nl/tbr/PDFDeel%2011%))

\* 1789: *Joncker Petrus Josephus Roelants en zijn vrouw Maria Victoria Don Roy verkopen aan Jean Michel van Havre en zijn vrouw Catharina Anna Maria Lunden: (...) een stuck lands deel van 't Blickstuck, groot een bunder drij hondert achtentwintig roeden, regnotende noort de Broeckstraete, oost de Blickstraete.* (RAA o/a wijn n° 40)

\* 1794: Inventarisatie door de Franse republiek van al de gronden gelegen onder Wijnegem: *Den borger Guillielmus Braeckmans woonende tot Antwerpen op de Minderbroeders ruije, competeert onder de voors. dorpe van Wijnegem, eerst een bosch wezende deel van het Blickstuck ende Quat Half Bunder, groot 2B. 77 ¾ R.* (RAA o/a wijn n° 8a, b, c)

\* 1858: Genoteerd op de kadasterkaart van Popp onder nr. 293: *Gelegen tussen de Broeckstraet en de Blickstraet.* Op de kadasterkaart van landmeter Popp uit 1858 staat de 'Blick straete' reeds aangegeven. Later werd ze omgedoopt tot 'Oud-Sluisstraat'.

## **Boskantweg**

De naam 'boskant' kunnen we letterlijk interpreteren als 'rand of kant van een bos'. Oorspronkelijk was dit kerkenpad een servitudeweg, die dwars door het domein Meeus toegang gaf tot de hovingen en huisjes aan de achterkant van de Turnhoutsebaan. In de volksmond wordt de Boskantweg nog vaak 'de Mollenpoort' genoemd, vanwege de hoge muren waartussen de weg tot 1977 was ingesloten. Deze betonnen muren vormden de afsluiting van de hovingen van de Normaalschool.

In 1920 werd het domein van de toenmalige burgemeester en jeneverstoker Hippoliet Meeus immers verkocht aan de zusters



*Links: Op deze vage foto van rond 1900 liep de Boskantweg nog tussen de velden. Rechts: De 'Mollenpoort' in de richting van de Schoolstraat ( $\pm$  1970).*

annonciaden. Die kregen in 1925 van het gemeentebestuur toelating om de betonnen omheining te bouwen. Boven op de muren waren ter afschrikking van eventuele binnensluipers of gluurders stukjes glas en gebroken flessen gemetseld. Een stenen bruggetje, de 'Mollenpoort', verbond beide delen van de tuin met elkaar.

Rond de eeuwwisseling van 1900 waren in de Boskantweg drie herbergen gevestigd, met name 'Achterom', gehouden door Louis Dieltiens, 'Boskant', uitgebaat door Jef Slotmans en 'In den Beuk', waar Amelie Verschueren waardin was.

Het smalle straatje verbindt de Schoolstraat met de Turnhoutsebaan ter hoogte van het kerkhof. Na een volledige renovatie werd het plechtig opnieuw opengesteld op 7 mei 1978. Er zijn twee zijstraatjes, die eveneens de naam Boskantweg dragen en die allebei uitgeven op de Kerkhofstraat.

(C. Evers en L. Spaepen, Herinneringen aan Wijnegem, 2000)  
(J. Wuyts, Enkele grepen uit de geschiedenis van Wijnegem, 1952)

## **Broekstraat**

Een van de oudste wegen in ons dorp is de Broekstraat. Zij vormt de verbinding tussen de 's-Gravenwezelsesteenweg en de Albertkanaalbaan.

Het toponiem 'broek' betekent 'moerassig land' of 'kreupelhout in nat gebied'. Dus de naam Broekstraat kunnen we interpreteren als

'straat gelegen in het broek', of 'straat gelegen in moerassig land'. In Vlaanderen wordt een afgeleide betekenis aan dit toponiem gegeven, met name 'malse weide naast een waterloop', in ons geval de Kleine Schijn. In de middeleeuwen werden deze gronden meestal gedraineerd, waardoor goede weidegronden verkregen werden.

Voor 1859, bij de ingebruikname van de Kempische vaart, liep de Broekstraat verder door naar de Merksemsebaan en dit tot aan de huidige Deurnesteenweg, aan de grens met Deurne. De huidige Oud-Sluisstraat en Willem van Halmalelaan vormden toen het verlengde van de Broekstraat. In 18de-eeuwse akten wordt de straat ook 'Keulse baan' genoemd, langs waar zware karren van Antwerpen naar het hinterland reisden. Ze was merkkelijk hoger gelegen dan de nabijgelegen Schijn, zodat zij niet te lijden had van wateroverlast bij overstromingen.

De Broekstraat vormt over een paar honderd meter de grens tussen Wijnegem en 's-Gravenwezel. Zijstraten zijn de Reigerstraat en de Schijnparklaan. Het is in de omgeving van de Broekstraat-Reigerstraat dat de AVRA gedurende bijna dertig jaar archeologische opgravingen uitvoerde, die aan het licht brachten dat de plaats al bewoond was in de Gallo-Romeinse periode.

(J. Wuyts, Enkele grepen uit de geschiedenis van Wijnegem, 1952)  
([www.nl.wikipedia.org/wiki/broek\\_toponiem](http://www.nl.wikipedia.org/wiki/broek_toponiem))

## **Brouwerslaan**

De Brouwerslaan, vroeger in de volksmond 'het Boulvarke' genoemd, verbindt de Turnhoutsebaan met de Koolsveldlaan. Zij heeft als enige zijstraat de Lazaretstraat. Schuin tegenover de plaats waar de Lazaretstraat uitkomt in de Brouwerslaan is er nog een kleine zijweg, waar enkele huizen staan.

De bijnaam 'Boulvarke' komt van het feit dat er indertijd enkele welgestelde burgers woonden en dat de straat met bomen was omzoomd. In de 19de eeuw was het een kastanjedreef. Deze bomen werden rond 1900 vervangen door Amerikaanse eiken. Na



35 jaar werden die eveneens gerooid en werden er sierboompjes geplant (bolacacia's).



*De Brouwerslaan omstreeks 1930.*

De naam Brouwerslaan komt voort uit het feit dat de meeste aanpalende gronden eigendom waren van brouwers. Deze aan de westkant behoorden toe aan de heer De Ridder, brouwer te Deurne. Brouwerij De Hert werd gesticht door Petrus Van Dijck. Het was Jaak Baelemans-Mariën die de zaak in 1885 aanzienlijk vergrootte en ze aldus tot bloei bracht. Brouwer Baelemans liet in 1900 de eerste drie huizen bouwen in deze straat. Na het overlijden van de heer Baelemans in 1925 zetten zijn twee zonen, Constant en Philip, de zaak voort. Na enkele jaren was enkel nog Philip zaakvoerder; hij overleed in 1941. Op de flessen van deze brouwerij stond een hertenkop met gewei, omrand met de tekst 'Brouwery Baelemans Wijneghem'. Later verdween de hertenkop en bleef enkel de tekst 'Brouwery Gebr. Baelemans Wijneghem'. Daar de gebouwen tijdens de oorlog van 1940-'45 zwaar werden beschadigd, verkocht de weduwe Baelemans-Van Turnhout de eigendommen aan de heer Adriaenssens uit Deurne, die er tijdens de oorlog reeds een vishandel in had ondergebracht.

(J. Wuyts, Enkele grepen uit de geschiedenis van Wijnegem, 1952)

# WORDT DE NORMAALSCHOOL AFGEBROKEN ?

**Leo Spaepen**

Juni 2010: terwijl we deze regels schrijven is de afbraak van het Internaat Don Bosco, dat vele oudere dorpingen nog kennen als 'het Weeshuis', volop bezig. Het gebouw aan de Kasteellei, dat dateert uit 1900, beantwoordde niet meer aan de noden van een hedendaagse onderwijsinstelling annex klooster. Kunnen we het de zusters van Don Bosco dus kwalijk nemen? Natuurlijk niet. Zij doen wat ze na rijp beraad noodzakelijk achtten. Toch zullen velen deze wellicht onvermijdelijke ingreep betreuren. Want ook al was het gebouw op zichzelf geen meesterwerk, het was een vertrouwd baken aan de dorps horizon.

## **Goedkope nostalgie?**

Maar de afbraak van het Kindertehuis staat niet alleen: het tempo waarin zowat overal in Wijnegem gebouwen en zelfs hele dorpsgezichten verdwijnen, is bijna angstaanjagend.

Niet dat het in het verleden zoveel beter was. Met het respect voor het onroerende erfgoed is het in onze kanaalgemeente immers nooit schitterend gesteld geweest. Gelukkig hebben we nog een paar beschermde kastelen aan de rand van de gemeente, maar als we een blik werpen op het centrum, dan is het miserie troef. Sedert de Tweede Wereldoorlog is daar al zoveel afgebroken, dat oudere Wijnegemnaars het dorp van hun jeugd bijna niet meer herkennen.

Een slecht gemikte Duitse V-bom herleidde al in 1944 een school, een klooster, een pastorie en enkele huizen tot het lelijke gat dat in



*Afbraak van het Don Bosco-instituut: het gat in de kapel (foto beneden) toont waar het torentje (foto boven) heeft gestaan.*



1961 als parkeerterrein werd ingericht en de naam 'Marktpllein' kreeg. In 1959 werd het kasteeltje De Kraanvogel, gelegen ten westen van het monument en eigendom van de familie Cardon de Lichtbuer, afgebroken <sup>1</sup>. Enkele jaren later onderging brouwerij

---

<sup>1</sup> Zie voor De Kraanvogel ook het artikel *Een kampong in Wijnegem* van Jos Bourgeois in het septembernummer van 2009.

Hannes, aan de overzijde van de Turnhoutsebaan, hetzelfde lot. De eeuwenoude hoeve De Swaen, waarschijnlijk ons oudste 'gemeentehuis', werd in 1972 op het nippertje van de sloop gered, maar werd twintig jaar later zo grondig getaverneerd dat er van het oorspronkelijke huisje niet veel overblijft. De oude parochiekerk ertegenover ging na jarenlange leegstand onherroepelijk voor de bijl in 1987. En nog hield het niet op, alle erfgoed- en monumentendagen ten spijt. Recent bracht een nieuw schoolgebouw de afbraak mee van enkele panden niet ver van het gemeentehuis. En hadden we het in ons vorig nummer niet over het laatste houten café van Wijnegem? Het is ondertussen netjes opgeruimd, samen met een hele rij oude huizen rond de voormalige ijzerwinkel Stevens. En het stof van deze laatste afbraak is nog maar amper neergedwarreld, of aan de overkant van het Albertkanaal kondigt een volgende ravage zich al aan...

We wijzen niemand met de vinger. Elke eigenaar had wel goede redenen om tot sloop over te gaan, en in geen enkel van de genoemde gevallen ging het om beschermde gebouwen. De vraag is ook niet zozeer of al die verdwenen gebouwen zo waardevol waren. Dat waren ze in de meeste gevallen niét, laten we duidelijk zijn. Maar ze maakten wel deel uit van een historisch straatbeeld of ze vormden, voornamelijk dan ter hoogte van de kerk, een karakteristiek dorpsgezicht. Het vertrouwde ensemble van enigszins verweerde gebouwen, in combinatie met een statige dreef, maakte van het oude dorpscentrum immers een aangename en rustgevende biotoop.

Gebrek aan realiteitszin? Verkrampde nostalgie? Verzuurd conservatisme? Toch niet helemaal. Want natuurlijk hoeft niet alles wat oud is, per se bewaard te worden omdat het oud is. Maar de schaal waarop de laatste decennia gesloopt werd, is ongezien. Bovendien zou men zich gemakkelijker met afbraak kunnen verzoenen, als al die gesloopte gebouwen zouden worden vervangen door *goede* nieuwe architectuur. Dat is helaas niet altijd het geval.

Om nog even op Don Bosco terug te komen: van de drie nieuwe gebouwen (school, internaat en klooster) die het oude Kinderterhuis hebben vervangen, kan men moeilijk beweren dat ze beneden alle peil zouden zijn. Het is geen spectaculaire, maar toch eerlijke en functionele architectuur. En vanwege haar perifere ligging van het complex verstoort ze ook het vertrouwde dorpslandschap niet echt.

Maar precies die laatste kwestie ligt wél veel gevoeliger als we het hebben over de oude Normaalschool, pal in het centrum van de gemeente ...

### **Een innoverende aanpak**

Dat er met de Wijnegemse Normaalschool vroeg of laat iets zou moeten gebeuren, stond in de sterren geschreven sinds de fusie met de Karel de Grote Hogeschool in 1995 en de verhuis van de opleidingen naar Antwerpen in 1996 (lager onderwijs) en 1998 (kleuterleidsters). De gebouwen kwamen leeg te staan. Tijdelijk werden ze nog benut door het secundaire Annuntia-instituut, in afwachting dat de nieuwe school tussen de Kerkhofstraat en de Boskantweg zou zijn afgewerkt. Eind 2009 was dat het geval. In de zomer van dat jaar hadden ook de laatste zusters anonciaden het aanpalende klooster op Turnhoutsebaan 400A al verlaten. Huldenberg maakte zich op voor de verkoop van het afgedankte gebouwencomplex.

In mei 2009, bij het voorbereidende overleg over de tentoonstelling '100 jaar gemeentehuis', bracht het bestuur van de heemkring de kwestie ter sprake. Het uitte de vrees dat historisch interessante gebouwen zouden moeten verdwijnen ten voordele van nog maar eens honderd meter banale appartementen, en drong er bij het gemeentebestuur op aan dat het de nodige stappen zou zetten om minstens de oudste en meest waardevolle kern van het complex, namelijk de woning van de toenmalige burgemeester Hippoliet Meeùs, van de sloop te redden.



*Het centrale gebouw op de foto, min de twee meest linkse traveeën ervan, is het voormalige woonhuis van Hippoliet Meeùs, later klooster van de zusters.*

Dat het college en de gemeenteraad deze wens ter harte namen, kan ons alleen maar verheugen. Ze beslisten, na overleg en met het volledige akkoord van de overste van de zusters anonciaden, de normaalschoolgebouwen onder te brengen in een groot project voor de renovatie van de dorpskern.

De Vlaamse Bouwmeester werd erbij gehaald. Een architectuurwedstrijd werd uitgeschreven voor het ontwerpen van een masterplan. Dit wedstrijdprocédé, voor Wijnegem een absolute primeur, wordt vanuit de Vlaamse Bouwmeester sterk gestimuleerd, omdat het kansen biedt aan jonge en creatieve ontwerp bureaus die anders maar moeilijk kunnen optornen tegen de klassieke grote projectontwikkelaars.

De Bouwmeester lanceerde een zogenaamde 'open oproep' met een concrete omschrijving van het project. Dat bestaat uit drie onderdelen: de heraanleg van het Marktplaatsplein, een visie op de landschappelijke ontwikkeling van het park met inbegrip van een bestemming voor de Vlemincktoeren, en het herdenken van de site van de oude Normaalschool. Deze laatste opdracht werd als volgt gepreciseerd:

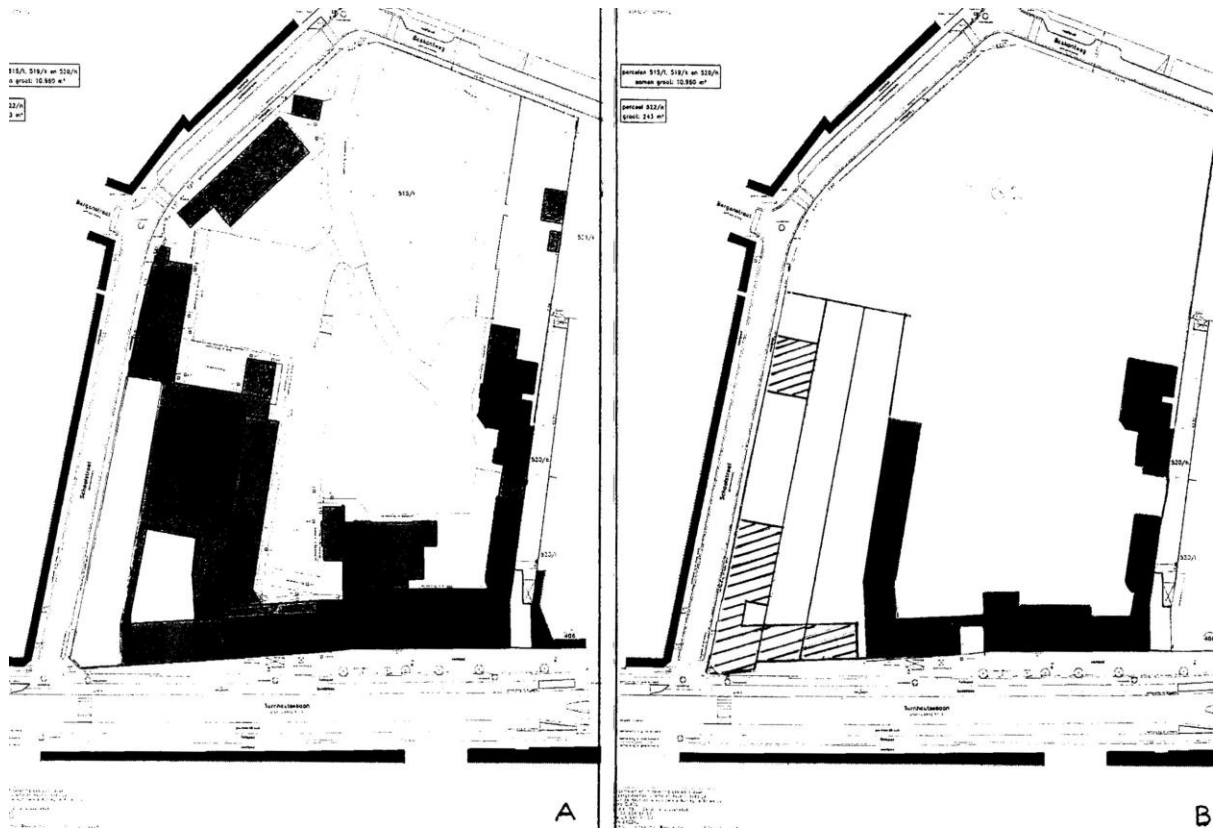
*Een derde opportuniteit betreft het imposante voormalige school-complex Annuntia (+10.000 m<sup>2</sup>) op de Turnhoutsebaan zelf. Dit complex, sinds einde 19de eeuw stelselmatig uitgebouwd door de zusters van Huldenberg, staat sinds kort leeg en vraagt om herbestemming en herontwikkeling. Hier wordt gezocht naar een goed evenwicht tussen behoud en vernieuwing, naar voorstellen qua invulling met gepaste centrumfuncties en naar de uitbouw van een netwerk van fiets- en voetgangersverbindingen.*

Op de open oproep reageerden een zestigtal ontwerpers, waaruit de Bouwmeester vijf bureaus selecteerde die een visieplan mogen indienen: twee Vlaamse, twee Nederlandse en één Italiaans.

Als voorbereidende documenten kregen deze deelnemers onder meer een studie mee naar huis over de erfgoedkwaliteiten van de normaalschoolgebouwen. Deze studie, waarvoor de auteur o.a. kon gebruikmaken van het archief van onze heemkring, was in april 2010 klaar. Het betreft een 63 pagina's tellend werkstuk van Robin Engels, een ingenieur-architect uit Diest met de ronkende titel van 'master in conservation of historical towns and buildings'. We schetsen op de volgende bladzijden de hoofdlijnen van het rapport, dat bestaat uit drie grote delen: een bouwgeschiedenis, een gedetailleerde beschrijving en een evaluatie van de erfgoedwaarde van de gebouwen.

## **Een ingewikkelde bouwgeschiedenis**

Om zich een idee te geven van de verandering en vooral van de uitbreiding die de bouwvolumes de laatste eeuw hebben gekend, volstaat het de twee plattegronden op de volgende bladzijde met elkaar te vergelijken. Plattegrond A geeft de huidige toestand weer, terwijl B de toestand is op het ogenblik dat het goed na de Eerste Wereldoorlog door de anonciaden werd aangekocht. Deze toestand is op het huidige stratenplan geprojecteerd, waarbij men rekening dient te houden met het feit dat de tuinen van het domein Meeùs nog doorliepen tot aan de Kerkhofstraat.



*De zwarte vlakken op plattegrond A tonen de huidige bouwvolumes van het normaalschoolcomplex, terwijl B de toestand weergeeft in 1920, toen de zusters annonciaden het domein Meeùs aankochten. De uitbreiding kon o.a. worden gerealiseerd door de aankoop van twee aanpalende percelen in 1924 en 1927.*

De kern van dat domein, namelijk het woonhuis, zou volgens oude kaarten kunnen dateren van tussen 1835 en 1861. Als Robin Engels het daarmee bij het rechte eind heeft, dan kan de bouwheer niet Hippoliet Meeùs geweest zijn, aangezien die pas in 1851 werd geboren. Het zou zijn vader Louis kunnen geweest zijn, maar aangezien de familie Meeùs pas in 1869 in Wijnegem is neergestreken, is het aannemelijker dat de riante woonst (van een ons onbekende eigenaar) er toen al stond.

Hoe dan ook, het staat vast dat Hippoliet Meeùs in het herenhuis woonde tijdens zijn burgemeesterschap (1892-1914). Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog nam hij echter de wijk naar Engeland, waar hijzelf en zijn echtgenote in 1915 overleden. De Duitse bezetter gebruikte tijdens de oorlog de prestigieuze woning als lokaal hoofdkwartier (kommandantur).



Op dat ogenblik omvatte het domein van de familie Meeùs de volgende gebouwen, waarvan de nummers verwijzen naar plattegrond C, hierna op bladzijde 43:

(1) Op de eerste plaats was er natuurlijk de neoclassicistische woning, bestaande uit zeven traveeën en twee bouwlagen, met een rondboogpoort in de derde travee van links. Zoals gezegd wordt ze gedateerd 1835-1861, want op een kaart uit 1861 staat ze al getekend, op een oudere uit 1835 nog niet.

(2) Ten westen ervan bevonden zich, licht afgescheiden van het hoofdgebouw door een tuinmuurtje, de paardenstallen met daarboven de knechtenverblijven. Het gebouw uit baksteen telde acht traveeën en twee bouwlagen en dateert zeker van voor 1906. De oorspronkelijke functie is nog goed te herkennen aan de kleine en hoog geplaatste, oorspronkelijk getraliede ramen. Deze tralies werden in 1965 verwijderd.

(3) Achter de stallingen en dwars op de rooilijn stond langs de perceelsgrens de remise (koetshuis of orangerie?), een langwerpige gebouw met een tiental traveeën en slechts één bouwlaag. Het is voor het eerst te zien op een kadasterplan van 1911.

(4) Aan de oostzijde lag het huis d'Arripe, genoemd naar de schoonzoon van Hippoliet Meeùs. Het dateert in zijn kern vermoedelijk al van voor 1835, maar werd rond 1906 verhoogd tot een gecementeerde neoclassicistische gevel met een smeedijzeren poort. De achterbouw, die oorspronkelijk dwars op de westkant van het pand stond, werd naar de oostkant verplaatst in 1915, toen de woning in het domein Meeùs werd geïntegreerd. Dat moet dus onder de Duitse bezetting gedaan zijn.

(5) Achter het huis d'Arripe bevond zich een tuinpaviljoen in Engelse landschapsstijl, een enigszins exotisch bouwsel dat al op een kaart van 1835 voorkomt.

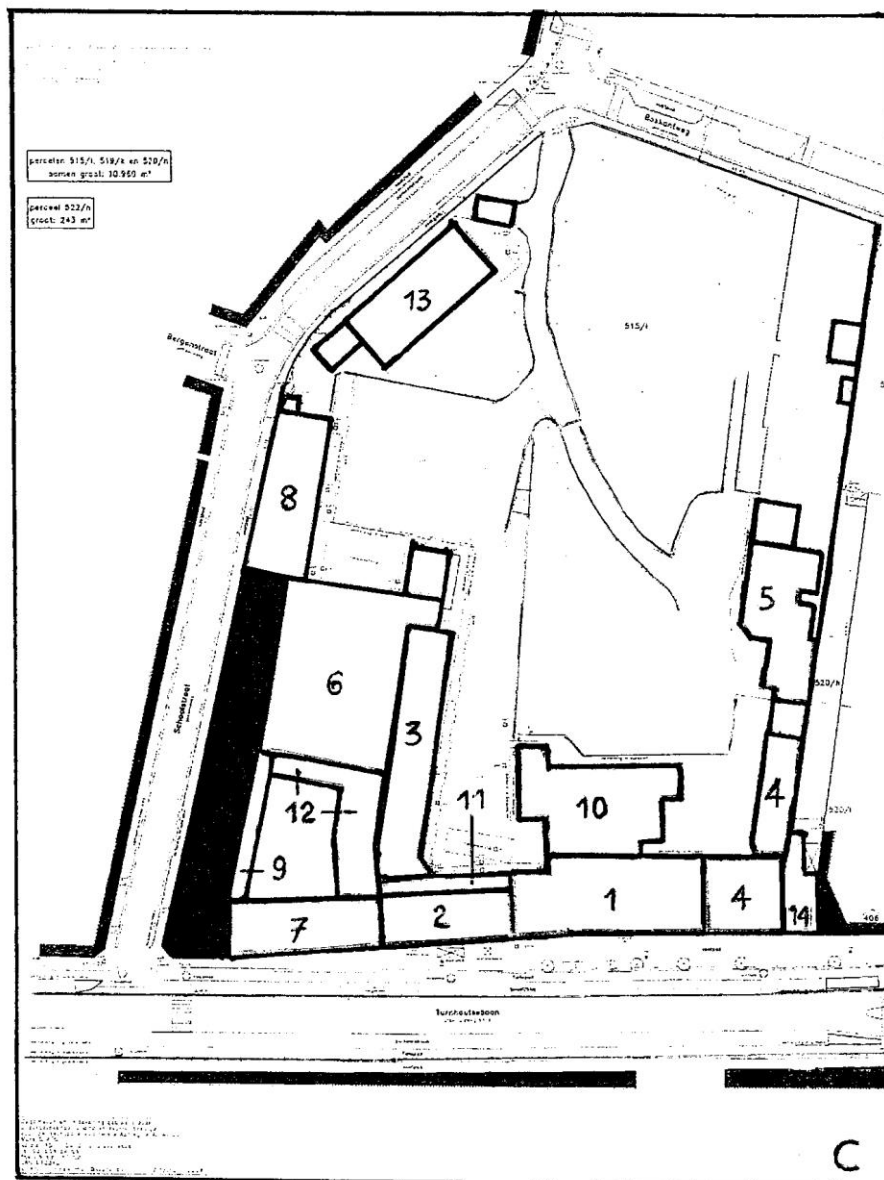


*Foto boven: Een van de oudste foto's (vermoedelijk van rond 1900) waarop de woning van Hippoliet Meeùs (midden) te zien is. Zijn rijtuig staat klaar voor de deur. - Foto beneden: Hetzelfde standpunt, maar zowat twintig jaar later. Het huis d'Arripe (uiterst rechts) is nu verhoogd. Links van de voormalige woning Meeùs, maar los ervan, staan nu de stallingen.*



In **1917** werd op het Keyhof in Huldenberg een normaalschool opgericht. De school was echter nogal afgelegen, wat problemen opleverde voor de oefenlessen. De zusters annonciaden keken dus al spoedig uit naar een betere locatie. In Wijnegem hadden ze al sinds 1870 een bloeiende lagere- en kleuterschool, die uitstekend geschikt was om als oefenschool te dienen.

In december **1920** kon de overste van de congregatie het eigendom van de familie Meeùs in Wijnegem aankopen. In de daarop volgende jaren (1921-1937) werden de gebouwen omgevormd en uitgebreid tot klooster en normaalschool, naar plannen van architect Jos Goeyvaerts uit Antwerpen, vader van een van de zusters.



In zeven haasten werden in **1921** de eerste aanpassingen uitgevoerd. Hoewel het werk nog niet af was, gingen de lessen in oktober van dat jaar al van start. Het huis Meeùs zelf (1) werd als klooster ingericht, met o.a. in de kelders de keuken, beneden ontvangst- en leefruimten en op de verdieping slaapkamers en een kapel. De gevel werd ontpleisterd en aan de linkerkant kreeg het klooster er twee traveeën bij, waardoor de opening tussen woonhuis en stallingen werd dichtgebouwd.

In de vroegere paardenstal (2) kwamen op de begane grond een voorlopige turnzaal en op de verdieping pianoklassen, een studieruimte voor de juffrouwen-leraressen en een kleuterklas. Op de plaats van de remise (3) verrees een nieuw gebouw met twee niveaus en een zolder onder zadeldak, min of meer in de stijl van het bestaande. Op de begane grond werden een studiezaal en een tekenklas ingericht, boven vier klassen en een meesteressenlokaal en op de zolder een slaapzaal. Op het einde van het eerste schooljaar kwam kardinaal Mercier de gebouwen inzegenen.

Het leerlingenaantal groeide snel. In **1923** werd aan de achterzijde van het huis Meeùs (1) een travee toegevoegd boven de veranda om de kapel te kunnen vergroten.

In **1924** kon de congregatie het achterste deel aankopen van de tuinen ten westen van de school. Daar werd een groot rechthoekig gebouw ingeplant (6), met gevels in een sobere neogotische stijl en met plat dak, waarin een turnzaal op de begane grond, enkele vaklokalen op de eerste en een slaapzaal op de tweede verdieping een plaats vonden. Om inkijk tegen te gaan bouwden de zusters in hetzelfde jaar een betonnen muur langs beide kanten van de Boskantweg, zodat het voorste deel van het park, dat ook als recreatieruimte diende, werd afgescheiden van de moestuin.

In **1926** werd de kapel uitgebreid met een koor naar de tweede verdieping van het huis d'Arripe (4). Het interieur van de kapel zou nadien nog herhaaldelijk verbouwd en aangepast worden.



*In 1926 werd de kapel uitgebreid met een koor op de tweede verdieping van het huis d'Arripe. Later volgden nog uitbreidingen en aanpassingen, zodat het interieur er nu niet meer uit ziet zoals op deze prentkaart uit de jaren 1930.*

In **1927** konden ook de twee oude huizen op de Turnhoutsebaan ten westen van de vroegere stallingen worden aangekocht. De straatgevel werd nu verlengd met acht traveeën in dezelfde stijl en met dezelfde venstertypes (7). Daar kwamen beneden een nieuwe ingang, sanitair en een speelzaal, en boven een studiezaal, een bibliotheek en een kleuterklas. Onder het dak bovendien nog een slaapzaal. Door deze uitbreiding ontstond de kleine binnenkoer tussen de nieuwe straatvleugel, de dwarsvleugel en de turnzaal.

In **1930** ontwierp architect Goeyvaerts langsheen de Schoolstraat een nieuwe vleugel op de plaats waar voordien een oude schuur had gestaan. Deze vleugel in neogotische stijl telde vier niveaus en een zolder; de gevel besloeg zeven afwisselend brede en smalle traveeën (8). De huishoudklas vond onderdak in het gebouw. Op de verdiepingen kwamen bijkomende klaslokalen en slaapzalen, terwijl de zolder werd gebruikt als kofferruimte. Dit gebouw werd in 1932 ingezegend door kardinaal Van Roey.

In **1934** werden pianoklassen gebouwd op de kleine binnenkoer, op betonnen paddestoelvloeren (9). Deze constructie was tegelijk bedoeld als afdak voor de speelplaats en als buffer tegen een danslokaal in de Schoolstraat.

In **1937** werd het klooster grondig uitgebreid. Eigenlijk was het de bedoeling dat achter het woonhuis een grote kerk zou komen. Om financiële redenen werd echter enkel de eerste fase afgewerkt: het voorhuis van de kerk, dat als klooster werd ingericht (10). Het bevatte een nieuwe keuken, een refter en een living op de begane grond, en kamers voor de zusters op de verdiepingen. Dit grote en rare gebouw vertoont, in tegenstelling tot de andere, al duidelijk modernistische invloeden. Aan de achtergevel is een eerste boog van het kerkgewelf te zien én een balkon dat bedoeld was als later hoogzaal. Hoe de kerk er zou hebben uitgezien is niet bekend. De plannen van architect Jos Goeyvaerts bevinden zich wellicht nog in Huldenberg.



*De achtergevel van het kloostergebouw uit 1937 met de eerste boog van wat het kerkgewelf had moeten worden; het balkon was bedoeld als het latere hoogzaal.*

In **1937** werd nog een gang gebouwd tegen de achterste muur van het schoolgebouw, met een klein trapzaaltje in art decostijl (11).

In hetzelfde jaar werd ook de turnzaal met een podium uitgebreid en kwamen er twee smalle verdiepingen bij de klasvleugel (12). Beide ingrepen verkleinden de binnenkoer.

In **1951** werd de woning d'Arripe ingericht als klooster voor de zusters van de lagere school (4). Hierbij werd het interieur nogal zwaar geteisterd. Een houten lambrisering kwam bijvoorbeeld in een spreekzaal van Huldenberg terecht.

In **1959** werd een kleuterschooltje gebouwd in noodlokalen in de tuin van de Normaalschool (13).

Volledigheidshalve voegen we eraan toe dat de congregatie rechts naast het huis d'Arripe ook nog een oude woning had verworven, die waarschijnlijk oorspronkelijk als dienstwoning fungeerde (14). Ze heeft een gemeenschappelijke ingang met het huis d'Arripe, maar de tuin is volledig gescheiden.

Toen in **1966** de zustercommunauteit van de lagere school werd ingelijfd bij die van de normaalschool, woonden er in het klooster niet minder dan 54 zusters. Veertig jaar later waren het er geen tien meer.

## **Evaluatie van de erfgoedwaarde**

Op de uitvoerige beschrijving van de diverse gebouwen - volume, gevel, dak en interieur - gaan we hier niet nader in. Deze droge en nogal technische opsomming zou allicht maar weinigen kunnen boeien. Veel interessanter is het na te gaan hoe een specialist als Robin Engels de erfgoedwaarde van de oude school- en kloostergebouwen heeft ingeschat.

Vooreerst is er de **historische waarde**, die volgens de auteur bij de behandeling van niet-beschermd erfgoed vaak vergeten wordt. In dit geval spreekt hij van twee belangrijke historische lagen. We citeren:

*Het gaat met name - als eerste historische laag - over de figuren van Louis en Hippoliet Meeùs, industriëlen, jeneverstokers en de laatste ook burgemeester van de gemeente. De stokerij Meeus heeft het kleine dorp in de negentiende eeuw voorspoed gebracht. De familie en haar patrimonium zijn voor de lokale ontwikkeling zo belangrijk, dat de plaatselijke heemkundige kring volgend jaar een tentoonstelling wijdt aan het onderwerp. (...) Hoewel verbouwd, herbestemd en aangepast, bevindt zich op de site nog heel wat onroerend erfgoed dat met de familie in verband kan worden gebracht.*

De familie zorgde niet alleen voor bouwwerken, maar vormde ook het perceel en ontwikkelde een groot park achter het huis:



*Een gedeelte van het park deed dienst als recreatieruimte (foto rond 1935).*

*Dit park - deels nog bestaand, deels ingenomen door schoolgebouwen - heeft zijn waarde als historische tuin, maar ook als enige en beperkte groene long aan de noordzijde van de steenweg. Het bevat een aantal beeldbepalende bomen, relictten van ommuringen en een Lourdesgrot, die dan weer verwijst naar de tweede historische laag, aldus nog Engels.*



De tweede historische laag betreft de aanwezigheid van de zusters annonciaden in Wijnegem *en de onontkenbare invloed die deze congregatie had op de ontwikkeling van de gemeente en dit zowel op cultureel, educatief, demografisch als ruimtelijk vlak. (...) De geschiedenis van de Annuntiaten in het centrum van de gemeente mag niet verloren gaan, en de kansen liggen in het onroerend erfgoed van de Annuntiaten dat op de site aanwezig is.*

Naast de historische zijn er de **stedenbouwkundige kwaliteiten**. Die zijn minder duidelijk. De auteur wijst op de verschuiving van de rooilijn van de Turnhoutsebaan en op het feit dat de gevelwand tot 1920 nog niet gesloten was. De huidige gevelwand straalt door zijn gesloten karakter weinig dynamiek of aantrekkingskracht uit. De stedenbouwkundige betekenis van het achterliggende park noemt hij echter niet te onderschatten. Het kan een belangrijke rol blijven spelen als bufferzone tussen de scholengordel en de Turnhoutsebaan, maar ook als recreatiezone en als tuin van de langs de straat gesitueerde gebouwen.

Ten slotte besteedt Robin Engels een zevental bladzijden aan de **architectuurhistorische kwaliteiten**. Inleidend stelt hij dat geen enkel van de gebouwen van bovenlokaal belang is. Er is een drukke bouwevolutie geweest, zodat het complex heterogeen oogt en zodat van het oorspronkelijke cachet van het domein Meeus heel wat is verloren gegaan. De gebouwen zijn niet echt uniek in hun stijl, maar een groot deel ervan spreekt zuiver esthetisch wel tot de verbeelding. En ook: *In het door de Tweede Wereldoorlog zwaar gehavende centrum van Wijnegem moeten alle oudere panden dan ook van naderbij worden onderzocht om het karakter van de kern niet te verliezen.* Dat onderzoek levert voor school en klooster het volgende resultaat op:

Het huis Meeus (1) is de kern van het domein. Enkele interieurs van rond 1900 zijn bewaard gebleven: de kelderkeukens, enkele salons op de bel-etage, een houten trap en boven het gestucte

kapelinterieur. Het gebouw heeft volgens de auteur een hoge erfgoedwaarde en zou kunnen gerestaureerd worden met als herbestemming een 'licht publieke functie' (hotel, klasserestaurant of cultuurfunctie). Eventueel kan na een grondig onderzoek de oorspronkelijke zijgevel opnieuw worden vrijgemaakt.



*Het rechterdeel van dit gebouw, tot tussen de twee centrale dakkapellen, dateert van het prille begin van de twintigste eeuw; het linkerdeel werd in een volkomen identieke stijl toegevoegd in 1927.*

De schoolgebouwen (2 en 7) aan de straatkant hebben een vrij expressieve bakstenen gevel, maar weinig authentieke interieurelementen. Voor de oude stallen (2) is de erfgoedwaarde hoog, voor de latere aanbouw (7) eerder matig. Engels suggereert ofwel een volledige herbestemming tot woonfunctie, ofwel de sloop van het westelijk deel, waardoor 'bouwblokondichting' mogelijk zou zijn, een moeilijk woord waarmee hij het openwerken van de gevelwand bedoelt.

Het huis d'Arripe (4) is in kern wellicht het oudste gebouw van de site, maar is al voor 1906 danig verbouwd. De neoclassicistische lijstgevel is interessant, maar in het interieur van het voorgebouw vond ingenieur-architect Engels nog maar weinig oorspronkelijke elementen. In de achterbouw nog wel, o.a. enkele faiencedecors, stucwerkplafonds en binnendeuren. Hij schat de erfgoedwaarde als relatief hoog in en stelt voor de gevel en enkele interieurs te

restaureren en de rest te renoveren. Mogelijke herbestemmingen zijn woongelegenheden, kantoren of horeca. De aanpalende woning (14), met een gemeenschappelijke ingang, heeft geen erfgoedwaarde.

Het klooster (10) is een onafgewerkt modernistisch volume. Er zijn mooie trapzalen met gekleurd glas en gekleurde vloeren. Het smalle torengedebou is echter opgedeeld in kleine kamers en lijkt niet gemakkelijk te herbestemmen, aldus de auteur. De erfgoedwaarde noemt hij 'gemiddeld'. Enerzijds heeft het een zekere stilistische waarde, omdat het gebouw *misschien zelfs uniek* (is) *voor de modernistische periode in Wijnegem. Daartegenover staat de onlogische volumetrie en opbouw van het pand en de moeilijke positie tussen de waardevolle woning (Meeùs) aan de straatzijde en het waardevolle park.* Zonder het met zoveel woorden te zeggen, lijkt Engels hier een eventuele sloop dus niet uit te sluiten, om zo meer ademruimte en betere kansen te geven aan het voorgebouw en aan het park.

De waarde van de tot klasvleugel verbouwde vroegere remise (3) ligt volgens de studie vooral in de parkgevel, die typerend is voor de schoolarchitectuur van rond 1920 en stijlbehalend voor de verdere uitbouw van de site. De erfgoedwaarde is dan ook relatief hoog. Het gebouw is eenvoudig te renoveren met als bestemming woongelegenheden aan het binnengebied.

Ook het grote turnzaalgebouw (6) uit 1924 krijgt een vrij goed rapport. Het getuigt van toentertijd vooruitstrevende onderwijsopvattingen: een turnzaal voor meisjes die ook als theaterzaal gebruikt werd, een bibliotheek, klassen met laboratoria ... Het sluit architecturaal aan bij de klasvleugel en biedt uitstekende verbouwingsmogelijkheden: zo kan het platte dak geperforeerd worden voor patio's op de verdiepingen, en de turnzaal kan hergebruikt worden als wijkzaal voor commerciële of culturele evenementen.

De recentere aanbouwen (12) aan de turnzaal en de klasvleugel hebben volgens de studie dan weer een lage erfgoedwaarde. De te kleine volumes laten geen herbestemming toe en beperken de open ruimte rond de basisgebouwen. De pianoklassen op betonnen kolommen (9) zijn constructief wel speciaal, maar hebben weinig erfgoedwaarde en zijn slecht te hergebruiken.

De huishoudschool (8) staat wat op zich aan de Schoolstraat, maar sluit stilistisch toch goed aan bij de gebouwen 3 en 6. Ook hier is de parkgevel beeldbepalend. De erfgoedwaarde is alweer relatief hoog. Herbestemming tot woongelegenheden is perfect mogelijk. De gevel aan de Schoolstraat kan opengewerkt worden en aan de parkzijde kunnen terrassen voorzien worden.



*Het zogenaamde paviljoen, wellicht eertijds koetshuis van de woning d'Arippe.*

De lage kleuterklassen (13) in de tuin zijn op weinig duurzame manier gebouwd en hebben een zeer beperkte erfgoedwaarde. Ze kunnen volgens de onderzoeker maar beter verdwijnen. Anders is het gesteld met het paviljoen (5) aan de overzijde van het park.

Dit vreemdsoortige gebouw, een kruising van Tudorstijl, cottage-stijl en neogotiek, dateert in kern al van de vroege 19de eeuw, maar is verbouwd om o.a. als garage te dienen. Wegens de zeldzame stijl, die aansluit bij het parkgebied, heeft het een hoge erfgoedwaarde. Door de sobere binnenruimte is de mogelijkheid tot herbestemming groot, bijvoorbeeld als brasserie bij het park, aldus het rapport.

Samenvattend onderscheidt Robin Engels in zijn evaluatie drie gradaties: de gebouwen 9, 12, 13 en 14 hebben geen waarde als onroerend erfgoed. Een matige erfgoedwaarde hebben 3, 6, 7, 8, 10 en 11. Een hoge waarde schrijft hij ten slotte toe aan gebouwen 1, 2, 4 en 5.

De op plattegrond C niet genummerde kleine constructies zijn tuinhuisjes, garages of sanitair. Geen enkel van deze gebouwtjes is waardevol.

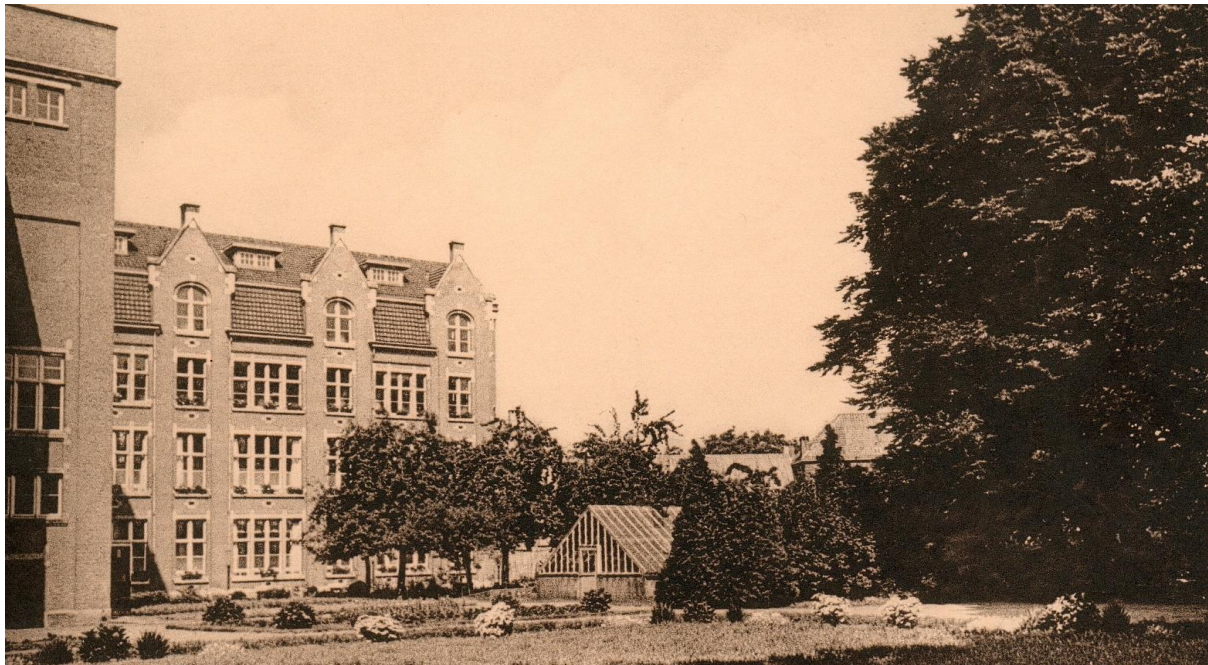
## **Besluit**

Deze studie is om meer dan één reden belangrijk. Dat een specialist van buiten de gemeente wetenschappelijk verantwoord onderzoek doet naar de waarde van ons onroerend erfgoed, is op zichzelf al vermeldenswaardig. Verheugend is zeker ook dat de onderzoeker wijst op het historische belang van de site, en dat hij voor zijn beoordeling dus niet alleen rekening houdt met zuiver architecturale overwegingen. En vanzelfsprekend is het resultaat van zijn studie bijzonder interessant.

Want als de deelnemers aan de ontwerpwedstrijd ernstig rekening houden met deze nota, zou het best kunnen dat Het Nieuwsblad wat al te voorbarig was, toen de krant op 15 januari 2010 onder de titel 'Normaalschool verdwijnt voor appartementsgebouw' liet weten: *De kans dat het oude gebouw overeind blijft, lijkt zo goed als onbestaande.* Het ziet er integendeel naar uit dat van het hele complex zelfs méér zal kunnen gered worden dan aanvankelijk

kon worden verhoopt. Robin Engels suggereert immers voor een ruim deel van de gebouwen renovatie, voor een beperkt deel zelfs restauratie. Renovatie impliceert weliswaar grondige verbouwing, maar betekent ook behoud van karakteristieke volumes en gevels.

Enig optimisme is dus gewettigd, hoewel het afwachten blijft wat de winnaar van de ontwerpwedstrijd, die mogelijk al op 7 september bekend zal zijn, uit zijn mouw zal schudden. Hij zal immers in een volgende fase zijn project tot in detail mogen uitwerken. Met een ruimtelijk uitvoeringsplan in de hand kan de gemeente vervolgens duidelijke stedenbouwkundige voorschriften opleggen aan een toekomstige projectontwikkelaar.



*Het openstellen van de tuin zou een aanzienlijke verrijking kunnen betekenen voor het centrum van de gemeente. Op de achtergrond een deel van het gebouw van de voormalige huishoudklas (8) aan de Schoolstraat (foto rond 1935).*

Ook voor de achterliggende tuin ziet het er niet slecht uit. Zowel de projectdefinitie als de voorstellen van Engels laten uitschijnen dat de gesloten gevelwand aan de kant van de Turnhoutsebaan op een of andere manier zou kunnen worden opengewerkt, waardoor de tuin van daaruit gemakkelijk toegankelijk zou kunnen worden.

Zo zou Wijnegem er in volle centrum een erg aantrekkelijk groen rustpunt bij kunnen krijgen.

Maar nogmaals, laten we niet te veel op de zaken vooruitlopen. Het dossier bevindt zich nog in een beginstadium. Pas binnen enkele maanden of zelfs jaren zullen we definitief weten of er van deze anderhalve eeuw Wijnegemse geschiedenis inderdaad meer zal overblijven dan een vage herinnering.

### **Bronnen:**

- R. Engels, *Voormalige normaalschool en klooster der Zusters Annonciaden Wijnegem. Bouwhistorische evaluatie en inventarisatie erfgoedkwaliteiten*, 63 blz., april 2010.
- Archief Heemkring, Niet-gepubliceerde nota over de geschiedenis van de Wijnegemse Normaalschool, 36 blz. s.a., s.d. (uit het archief van Keyhof Huldenberg I.G.3.1.77).
- Jan Auman, *Normaalschool verdwijnt voor appartementsgebouw*, artikel in Het Nieuwsblad, 15 januari 2010.
- [www.vlaams-bouwmeester.be/...render\\_openoproep.aspx?](http://www.vlaams-bouwmeester.be/...render_openoproep.aspx?)





# Mededelingen

## Vorbije activiteiten

*Onze traditionele paastentoonstelling had dit jaar als onderwerp: Honderd jaar gemeentehuis. Ze werd door de heemkring op touw gezet op vraag van en met de steun van het gemeentebestuur, en was gedurende twee weekends te bezichtigen.*

*Voor de samenstelling van de prachtige catalogus, ditmaal een speciale editie in kleur, brachten Carlo Evers en Leo Spaepen weer vele uren in de archieven door. Ook Vik Werrebroeck droeg zijn steentje bij, terwijl het knappe fotowerk van Hugo Gerstmans evenmin onvermeld mag blijven. De opstelling in het gemeentehuis zelf, die algemene waardering oogstte, werd mee verzorgd door onze vaste medewerkers Paul Lefebvre en Albert Stroeckx.*



*Op een receptie werd het woord gevoerd door burgemeester Leo Carpentier en door bestendig afgevaardigde Ludo Helsen. Na de toespraken werden de genodigden getrakteerd op een rondleiding en een drankje. Gedurende vijf dagen konden vele honderden bezoekers dan op hun eigen ritme de goed opgebouwde rondgang*

*volgen langs de verschillende zalen en konden ze een film van Swa Drofman's bewonderen over de bouw en de inhuldiging van het nieuwe gemeentehuis. Ook enkele klassen van de gemeenteschool kwamen een kijkje nemen. Aan alle medewerkers hartelijk dank, en op naar de volgende tentoonstelling met als thema: de stokerij Meeus. (lv)*

*Op 1 mei jl. ondernamen we een avondwandeling in Antwerpen met als thema 'Zuidermysteries'. Afspraak aan de Bolivarplaats, niet toevallig aan het standbeeld van benedeleider Jan de Lichte (uit het boek van Louis Paul Boon). Met 18 man trotseerden we het slechte weer, maar tijdens de wandeling bleef het toch droog. Onze dorpsgenoot Stefan Livens, lid van onze kring, leidde ons rond in de wijk. Hij liet ons in zijn verhalen kennismaken met personages van diverse pluimage, over wie hij tal van mysteries ontrafelde. Ook de geschiedenis van Het Zuid kwam aan bod, o.a. met de hertog van Alva en de Spaanse soldaten.*



*Het viel ons ook op dat de buurt een geslaagde herwaardering kende. Het Zuid is duidelijk een van de betere buurten van de stad geworden, met een ruim aanbod aan bezienswaardigheden, zoals het bekende Justitiepaleis en talrijke musea. Ook kunstgalerijen bloeien er welig. Als uitgaansbuurt heeft het Zuid met zijn vele restaurants en cafés ook heel wat te bieden. Het is in een van deze etablissementen dat onze wandeling na circa anderhalf uur eindigde. Na nog wat gezellig napraten bij een stevige pint mogen we toch weer van een geslaagde activiteit spreken. (pl)*

### ***Komende activiteiten***

*Zoals bij de vorige editie is onze vereniging weer present met een infostandje op de vrijetijdsbeurs van de gemeente, die op zaterdag 4 september plaatsvindt in het sportcomplex op de Kasteellei. Men kan er kennismaken met ons archief, met onze activiteiten en met onze publicaties.*

*Ook aan de Open Monumentendag, die op zondag 12 september in het teken staat van de vier elementen, heeft onze kring dit jaar weer een informatieve bijdrage geleverd. Wijnegem neemt samen met enkele buurgemeenten deel aan een project over de Schijnvallei (thema water) en plaatst de site rond de Vlemincktoeren centraal.*

*Wie wil deelnemen aan de Heemdag 2010 op 25 september in het Vlaams Parlement zal zich moeten reppen, want de inschrijvingen moeten op 12 september binnen zijn bij Heemkunde Vlaanderen, Zoutwerf 5, 2800 Mechelen. Het thema is dit jaar Straf verleden! Schuld en boete in historisch perspectief. Het programma vermeldt in de voormiddag twee lezingen: een van em. prof. Dirk Van den Auweele over 'Geweld en controle/repressie ervan in de middeleeuwse samenleving' en een tweede van em. prof. Fernand Vanhemelryck over 'Misdad en straf in het ancien regime'. Na het middagmaal in de spiegelzaal van het Brussels Parlement is*

*er een rondleiding in de Brusselse binnenstad met als thema 'Een crimineel verhaal' of een bezoek aan het Justitiepaleis.*

*Deelname kost 30 euro voor de hele dag of 12 euro voor het voor- of namiddag gedeelte. Het volledige programma en de nodige inschrijvingsformulieren zijn te verkrijgen bij onze secretaris Marleen Werrebroeck, Kosterijstraat 18, tel. 03 353 1255.*

*Op vrijdag 22 oktober 2010 verwelkomen we een heel bijzondere spreker. Etienne Mahieu heeft in Vorselaar een vermaard atelier voor de restauratie van schilderijen. Tal van kerken en abdijen, musea en galerijen, antiquairs en verzamelaars doen een beroep op zijn kennis en ervaring. In zijn jarenlange praktijk is hij al dikwijls in aanraking gekomen met vervalsingen in de kunst. Over dat boeiende onderwerp zal hij ons graag komen vertellen. Hij zal zijn verhaal rijkelijk met anekdotes en beeldmateriaal illustreren, en tussendoor krijgen we ook allerlei weetjes mee over restauratie en over verborgen symboliek in oude schilderijen.*

*Alle belangstellenden, ook niet-leden, zijn welkom op 22 oktober 2010 om 20 uur in 't Gasthuis. De toegangsprijs bedraagt slechts 3 euro, drankje inbegrepen. Inschrijven is niet nodig, maar noteer alvast de datum in uw agenda of op uw kalender, want er volgt geen speciale uitnodiging!*

*In september begint een nieuwe reeks oefensessies paleografie. Onze liefhebbers van oud schrift hebben de smaak te pakken. Onder de kundige leiding van Kristof Evers werken ze maandelijks hun hersenpan in het zweet in hun pogingen om moeilijke handschriften uit het archief te ontcijferen. Elke derde dinsdag van de maand om 20 uur in de Boerderij.*



## **Illustraties:**

Archief heemkring Wijnegem (6, 31, 33, 42)

Maria Geerts (8, 9)

Fam. Schyvens-Rom (11, 13)

René Florus (16)

René Van Roey (18, 20)

Leo Spaepen (28, 45, 48, 54)

Hugo Gerstmans (35, 38, 46, 50, 52, 57)

Robin Engels (40, 43 - bew. LS)

Paul Lefebvre (58)

[www.hetstrafstecafé.be](http://www.hetstrafstecafé.be) (5)

[www.panoramio.com](http://www.panoramio.com) (24)